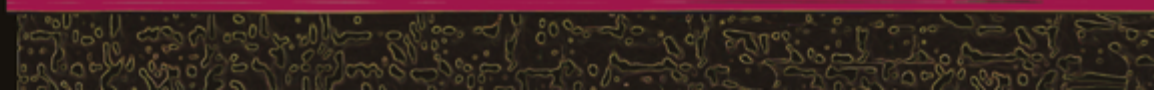

Barbara Strycharczyk i Anna Wojciechowska

Ad fontes

Autorski program nauczania
języka łacińskiego i kultury antycznej
w zakresie podstawowym i rozszerzonym
realizowany
w Liceum „Strumienie” w Józefowie
oraz w XI Liceum Ogólnokształcącym
im. Mikołaja Reja w Warszawie

Ad fontes

Barbara Strycharczyk i Anna Wojciechowska

Ad fontes

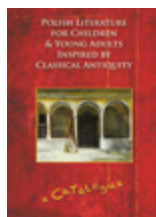
**Autorski program nauczania
języka łacińskiego i kultury antycznej
w zakresie podstawowym i rozszerzonym
realizowany
w Liceum „Strumienie” w Józefowie
oraz w XI Liceum Ogólnokształcącym
im. Mikołaja Reja w Warszawie**

Warszawa 2024

Seria OBTA Studies in Classical Reception

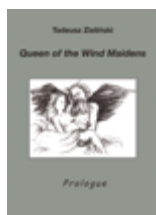
red. Katarzyna Marciniak

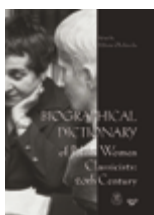
Polish Literature for Children and Young Adults Inspired by Classical Antiquity: A Catalogue, red. Katarzyna Marciniak, Elżbieta Olechowska, Joanna Klos, Michał Kucharski, Warsaw 2013, www.al.uw.edu.pl/omc_catalogue

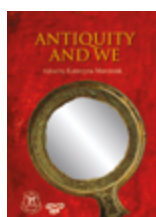
De amicitia. Transdisciplinary Studies on Friendship, red. Katarzyna Marciniak, Elżbieta Olechowska, Warsaw 2016, <http://www.al.uw.edu.pl/amicitia>

Tadeusz Zieliński, Queen of the Wind Maidens. Prologue, wstęp Michał Mizera, tłumaczenie z rosyjskiego oryginału Katarzyna Tomaszuk, tłumaczenie na angielski i uwagi do tekstu Elżbieta Olechowska, Warsaw 2013, www.al.uw.edu.pl/zielinski_queen

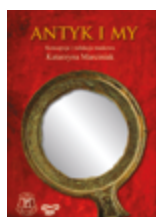
Bibliographical Dictionary of Polish Women Classicists: 20th Century, red. Elżbieta Olechowska, Warsaw 2018, www.al.uw.edu.pl/women_classicists

Antiquity and We at the Centre for Studies on the Classical Tradition (OBTA), red. Katarzyna Marciniak, Warsaw 2013, www.al.uw.edu.pl/antiquity_and_we

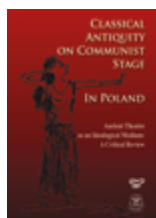
De viris mulieribusque illustribus: Schools Endeavour Educational Materials, red. Katarzyna Marciniak, Warsaw 2019, <http://www.omc.obta.al.uw.edu.pl/dvm>

Antyk i my w Ośrodku Badań nad Tradycją Antyczną (OBTA), red. Katarzyna Marciniak, Warsaw 2013 (polska wersja powyższej publikacji), www.al.uw.edu.pl/antyk_i_my

Naturae cognoscere causas... Schools Endeavour Educational Materials, red. Katarzyna Marciniak, Janusz Ryba, Barbara Strycharczyk, Olga Strycharczyk, Anna Wojciechowska, Warsaw 2021, <http://omc.obta.al.uw.edu.pl/naturaecausas>

Classical Antiquity on Communist Stage in Poland: Ancient Theatre as an Ideological Medium. A Critical Review, red. Elżbieta Olechowska, Warsaw 2015, www.al.uw.edu.pl/theatre_communist

II. 1: *Centaur Igor Mitoraja* sfotografowany podczas zwiedzania forum w Pompejach, 2019 r.
Fot. z archiwum autorki.

Barbara Strycharczyk i Anna Wojciechowska, *Ad fontes. Autorski program nauczania języka łacińskiego i kultury antycznej w zakresie podstawowym i rozszerzonym realizowany w Liceum „Strumienie” w Józefowie oraz w XI Liceum Ogólnokształcącym im. Mikołaja Reja w Warszawie*

Publikacja w ramach serii „OBTA Studies in Classical Reception: Schools Endeavour Educational Materials”

Recenzenci

dr hab. Barbara Bibik, prof. UMK, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

dr Janusz Ryba, Uniwersytet Jagielloński oraz I LO im. Bartłomieja Nowodworskiego w Krakowie

Redaktor serii

Katarzyna Marciniak

Redakcja tomu

Katarzyna Marciniak

Marta Pszczolińska

Olga Strycharczyk

Projekt okładki i stron tytułowych

Zbigniew Karaszewski

Na okładce wykorzystano zdjęcie z archiwum autorek, wykonane w lipcu 2019 r., przedstawiające rzeźbę *Centaur* (1994) Igora Mitoraja, Forum w Pompejach.

Miniatura wazy to praca uczennicy XI LO im. Mikołaja Reja w Warszawie Mileny Stasiak (klasa pierwsza klasyczna), wykonana w ramach projektu *Antiquitas viva* (vide p. 58).

Skład i łamanie

Janusz Olech, ALINEA

© by Wydział „Artes Liberales”, Uniwersytet Warszawski and Authors, 2024

Publikacja została sfinansowana ze środków budżetowych Wydziału „Artes Liberales” UW oraz ze środków Fundacji „Instytut *Artes Liberales*”.

Eksperymentalne projekty edukacyjne we współpracy szkół i Wydziału „Artes Liberales” UW przedstawione w niniejszym tomie odbywały się w ramach Loeb Classical Library Foundation Grant (*Our Mythical Childhood... The Classics and Children's Literature Between East and West*, 2012–2013), Alexander von Humboldt Foundation Alumni Award for Innovative Networking Initiatives (*Chasing Mythical Beasts... The Reception of Creatures from Graeco-Roman Mythology in Children's and Young Adults' Culture as a Transformation Marker*, 2014–2017), ERC Consolidator Grant (*Our Mythical Childhood... The Reception of Classical Antiquity in Children's and Young Adults' Culture in Response to Regional and Global Challenges*, GA 681202, 2016–2022) i ERC Proof of Concept Grant (*The Modern Argonauts: A Multicultural Educational Programme Preparing Young People for Contemporary Challenges through an Innovative Use of Classical Mythology*, GA 101122976, 2023–2025), realizowanych na Wydziale „Artes Liberales” UW pod kierunkiem prof. Katarzyny Marciniak.

ISBN 978-83-67605-21-2

Ośrodek Badań nad Tradycją Antyczną (OBTA)

Wydział „Artes Liberales” UW

ul. Nowy Świat 69

00-046 Warszawa

Druk i oprawa

PrintMedia24.pl Drukarnia & Agencja Reklamowa

ul. Stanisława Rogalskiego 4

03-982 Warszawa

Spis treści

Wprowadzenie	9
Cele ogólne	13
Sposoby realizacji celów	15
Cele szczegółowe w zakresie kompetencji językowych	21
Cele szczegółowe w zakresie kompetencji kulturowych	25
Treści nauczania w zakresie języka łacińskiego	28
Treści nauczania w zakresie kultury antycznej	30
Lektury łacińskie – zakres rozszerzony	33
Aneks: Projekty, wycieczki, lekcje muzealne i warsztaty naukowe	37
1. Projekty i współpraca z Wydziałem „Artes Liberales” Uniwersytetu Warszawskiego	37
2. Wycieczki	62
3. Lekcje muzealne i warsztaty naukowe	71
Podręczniki do języka łacińskiego i kultury antycznej	75
<i>Antiquorum non immemores nova creemus inveniamusque...</i>	77

Wprowadzenie

Liceum dla dziewcząt „Strumienie” w Józefowie pod Warszawą powstało w roku szkolnym 2011/2012 z inicjatywy Stowarzyszenia Edukacji i Rodziny „Sternik”, jako kontynuacja cyklu kształcenia od przedszkola do liceum. Założenia programowe Szkoły odwołują się do edukacji zróżnicowanej i stały się podstawą do opracowania i wdrożenia programu edukacyjnego, w którym na zasadach personalizmu dydaktyka łączy się ściśle z wychowaniem. Realizacja tych założeń jest możliwa dzięki położeniu nacisku w pracy dydaktycznej i wychowawczej na interdyscyplinarność i odwołaniu się do modelu *artes liberales*. Do najważniejszych elementów procesu dydaktycznego w naszej szkole należą: autorska realizacja treści zapisanych w podstawie programowej (programy autorskie, modyfikacje programowe), tutoring, praca zespołowa nauczycieli, praca uczennic w niewielkich zespołach klasowych, innowacje programowe obejmujące program wycieczek, wyjazdów naukowych i studyjnych, praca metodą projektów międzyprzedmiotowych, współpraca ze szkołami i środowiskiem akademickim.

Takie założenia nie są oczywiście łatwe do zastosowania w praktyce edukacyjnej, skoro działamy na prawach szkoły publicznej. Poza tym kształcenie w duchu *artes liberales* jest jeszcze ciągle nowością w polskiej edukacji. Jednak, jak pokazuje nasze dziesięcioletnie doświadczenie, wpisuje się ono bardzo dobrze w model edukacyjny szkół „Sternika” – wychowanie w duchu personalizmu od przedszkola do liceum.

Jednym z istotnych wyróżników edukacji w Liceum „Strumienie” jest zwrócenie uwagi na perspektywę poznawczą, co oznacza, że w procesie edukacyjnym uwzględniamy również szeroki kontekst kulturowy. Z tego właśnie powodu w naszej szkole język łaciński, włączony do kanonu przedmiotów realizowanych przez wszystkie uczennice, jest niezastąpionym narzędziem do poznawania, czytania i rozumienia szczególnego charakteru dziedzictwa narodowego i europejskiego. Obecnie łacina znajduje się w planie nauczania jako przedmiot obowiązkowy w zakresie podstawowym dla klas pierwszych Liceum w wymiarze 60 godzin, w klasie II i III jako przedmiot dodatkowy do wyboru w zakresie podstawowym (po 60 godz.) lub jako obowiązkowy w zakresie rozszerzonym (240 godz.). Od roku szkolnego 2021/2022 język łaciński został włączony do kanonu przedmiotów klas piątych, na poziomie dostosowanym do programów

szkoły podstawowej. Kształcenie kulturowe z odwołaniem do śródziemnomorskich korzeni, w tym nauka łaciny i kultury antycznej, jest już stałym elementem programowym dla wszystkich uczniów w Liceum „Strumienie”.

*Barbara Strycharczyk, nauczycielka języka łacińskiego i kultury antycznej
w Liceum „Strumienie” w Józefowie*

II. 2: Barbara Strycharczyk na tle *Ara Pacis Augusti* w Rzymie, 2020 r. Fot. z archiwum auterek.

XI Liceum Ogólnokształcące im. Mikołaja Reja ma swoje początki w męskim Gimnazjum im. Mikołaja Reja, założonym w 1906 roku przez członków Kolegium Kościelnego Zboru Ewangelicko-Augsburskiego. Ideę, która im przyświecała, wyraża łacińska dewiza *Macte animo* – „śmiało”, „odważnie”. Szkoła przez lata pielęgnowała swoją humanistyczną tożsamość, a w 1982 roku włączyła do programu nauczania profil klasyczny. W latach 1990–2000 dzięki współpracy z Instytutem Filologii Klasycznej Uniwersytetu Warszawskiego oraz Polskim Towarzystwem Filologicznym zaczęto w niej realizować autorski program nauczania przedmiotów klasycznych. Oprócz łaciny i greki wprowadzono wtedy – w formie wykładów pracowników Uniwersytetu Warszawskiego – nowy przedmiot: kultura i tradycja antyczna.

II. 3: Anna Wojciechowska w Atenach, 2023 r. Fot. z archiwum auterek.

Absolwenci tej klasy tworzyli i tworzą interesujące grono humanistów wyposażonych w znajomość języków klasycznych, ludzi o szerokich horyzontach, świadomych własnej tożsamości i korzeni, a wielu spośród nich odniosło sukcesy w olimpiadach: języka łacińskiego, polskiego, języków obcych, historii, wiedzy o społeczeństwie, historii sztuki. Mogli oni i mogą angażować się społecznie i rozwijać swoje talenty, włączając się w pracę w samorządzie uczniowskim, wolontariat, działalność artystyczną, medialną, interdyscyplinarne projekty.

Obecnie rozszerzenia programowe w klasie klasycznej obejmują trzy przedmioty: język łaciński i kulturę antyczną, język polski i historię. Liczba godzin łaciny w niewielkim stopniu wykracza ponad normę 240 godzin w cyklu nauczania (w klasie I – 2 godziny, w klasie II – 3, w klasie III i IV – po 2). Cele dydaktyczno-wychowawcze pozostają te same co u początków tej klasy, ale zostały podporządkowane zdobyciu przez ucznia kompetencji kluczowych, takich jak umiejętność uczenia się lub świadomość i ekspresja kulturalna, oraz kompetencji przyszłości, takich jak współpraca lub myślenie krytyczne. W klasie klasycznej realizowane są programy autorskie (język łaciński i kultura antyczna, kultura śródziemnomorska), wprowadza się innowacje programowe (etyka, wycieczki programowe), realizuje się różnorodne projekty, także międzyprzedmiotowe,

trwa współpraca z podmiotami zewnętrznymi: szkołami, instytucjami, środowiskiem akademickim, zwłaszcza z Wydziałem „Artes Liberales” UW, nauczyciele wspierają uczniów w ich rozwoju, organizując zajęcia dodatkowe, przykładają dużą wagę do edukacji językowej, kulturalnej, społecznej i obywatelskiej. Tak pojmowane kształcenie zakłada towarzyszenie młodemu człowiekowi w „elastycznym ekosystemie edukacyjnym”, w którym uczeń stawia pytania i odkrywa problemy, uczy się cierpliwości, gromadzi doświadczenia, docenia wartość współpracy, różnorodności i poznaje innych ludzi, ich motywacje i sposób działania.

*Anna Wojciechowska, nauczycielka języka łacińskiego i kultury antycznej
w XI LO im. Mikołaja Reja w Warszawie*

Cele ogólne

Przedstawiony tutaj autorski program nauczania *Ad fontes* to pokłosie doświadczenia, które zdobyliśmy, ucząc łaciny „w Reju”, ale też jest wynikiem wzajemnej przyjaźni, którą połączył nas język Rzymian w trakcie wspólnej pracy. Zdecydowaliśmy się opisać program, jaki od lat realizujemy w XI LO im. Mikołaja Reja i Liceum „Strumienie”, mimo tego, że nasze szkoły różnią się od siebie historią, charakterem i warunkami pracy. Jednak w obydwu tych miejscach istotnym elementem edukacji jest szczególna dbałość o przekaz, że tradycja zbudowana na kanonie cywilizacji grecko-rzymskiej i chrześcijańskiej etyki jest czymś cennym i że warto się o nią troszczyć. Żeby to zrozumieć, trzeba posiadać przynajmniej podstawową wiedzę o przeszłości oraz umiejętność znajdowania dowodów jej trwania. A ponieważ dzisiaj zmiana staje się normą i stałym elementem życia, kluczowe wydaje się określenie kanonu wiedzy – fundamentu, na którym możemy dalej budować.

W naszej propozycji programowej nie tylko odwołujemy się do wspólnego doświadczenia, aktualnych potrzeb naszych szkół oraz możliwości i zainteresowań uczniów, ale za szczególnie istotne uważamy założenie, że język Rzymian jest swoistym kluczem czy też kodem, który ułatwia poznanie wielu dziedzin, a przede wszystkim pomaga zrozumieć własną tożsamość. Łacina jest dla nas przedmiotem propedeutycznym, w którym tradycja łączy się z nowoczesnością i gdzie możemy szukać nie tylko wiedzy o języku czy wzorów do naśladowania, ale też patrzeć na grecko-rzymski depozyt jak na źródło inspiracji. Najlepiej tę myśl wyraził jeden z wybitnych znawców antyku prof. Tadeusz Zieliński: „Świat starożytny powinien być nie normą, ale siłą żywiącą kultury współczesnej”¹. Wobec takich założeń programowych łacina przestaje być przedmiotem „osobnym”, do wyboru, spychanym na margines w szkolnym planie nauczania. Staje się istotnym elementem interdyscyplinarności, który pełni ważną funkcję w pracy zespołów nauczycielskich oraz inspirowanie uczniów i nauczycieli do twórczego działania.

¹ Piąty wykład z cyklu *Świat antyczny a my*, wygłoszony na Uniwersytecie w Petersburgu w 1901 roku. Tadeusz Zieliński, *Die Antike und wir*, tłum. E. Schoeler, Leipzig: Dieterich, 1905, 66, <https://archive.org/details/dieantikeundwirv00ziel/page/66/mode/1up?ref=ol&view=theater> (wszystkie linki wymienione w *Ad fontes* były dostępne w maju 2024 r., o ile nie zaznaczono inaczej); *Świat antyczny a my*, Zamość: Zygmunt Pomarański i Spółka, 1922.

II. 4: Podczas zwiedzania Forum Romanum, 2020 r. Fot. z archiwum autorek.

Opierając się na przedstawionych powyżej założeniach, nasz autorski program nauczania języka łacińskiego i kultury antycznej w zakresie podstawowym i rozszerzonym spełnia następujące zasady i zawarte w nich cele nauczania:

1. Odwołuje się do ustalonej zarówno w Liceum Mikołaja Reja, jak i Liceum „Strumienie” tradycji nauczania łaciny – przedmiotu-klucza do rozumienia kultury śródziemnomorskiej jako:
 - a. powrotu do źródeł kultury europejskiej, która wywodzi się z cywilizacji grecko-rzymskiej i chrześcijańskiej oraz wynikających z nich kanonów filozofii, prawa i etyki;
 - b. narzędzia, które pomaga sprawnie wyrażać myśli i posługiwać się przede wszystkim językiem polskim, rozumieć dynamicznie zmieniającą się rzeczywistość oraz łączyć tradycję z nowoczesnością;
 - c. dziedzictwa umożliwiającego łączenie doświadczeń obydwu szkół wynikających z pracy w projektach interdyscyplinarnych.
2. Kładzie nacisk na *rudimenta* języka łacińskiego i kultury antycznej – wiedzę podstawową, istotną dla kanonu kształcenia ogólnego.
3. Spełnia wymogi podstawy programowej, choć czasami znacznie poza jej zapis wykracza (w zależności od aktualnych potrzeb obydwu szkół i propozycji nauczycielskich zespołów przedmiotowych).

Sposoby realizacji celów

Podstawowym założeniem naszej propozycji programowej, jak to już zostało zaznaczone na początku, jest zwrócenie uwagi na interdyscyplinarny i prope-deutyczny charakter przedmiotu. W tym kontekście traktujemy łacinę jako ściśle powiązanie języka i kultury antycznej oraz narzędzie niezbędne do czytania de-pozytu kultury europejskiej, a zwłaszcza polskiej. Odpowiednio do tych założeń dobieramy formy pracy z uczniami, które w zakresie nauki języka łacińskiego i kultury antycznej obejmują:

1. ćwiczenia językowe i translacyjne na podstawie podręcznika, tekstów dodatkowych oraz materiałów przygotowanych przez nauczyciela;
2. czytanie, analizowanie i komentowanie tekstów łacińskich oryginalnych i w przekładzie – nie tylko pod kątem zagadnień językowych, ale również jako źródła wiedzy o realiach kulturowych;
3. analizę i komentowanie tekstów kultury w formie wypowiedzi ustnej i pi-semnej;
4. tworzenie słownika pojęć i terminów pochodzących z łaciny, ilustrujących związki łaciny z językami europejskimi, a w szczególności z językiem pol-skim;
5. ćwiczenia stylistyczne: pracę nad przekładem tekstu łacińskiego, doskona-lenie kompetencji w języku ojczystym.

W pracy z uczniami od dawna wykorzystujemy nowoczesne narzędzia, w szczególności technologie informacyjno-komunikacyjne (TIK), które stały się integralną i ważną częścią szkolnej rzeczywistości. Narzędzia TIK pozwalają stworzyć nową przestrzeń komunikacji i edukacji podczas pracy w sali lekcyjnej i poza nią (w prywatnej komunikacji interpersonalnej z pojedynczymi uczniami oraz całymi grupami), usprawniają proces realizacji projektów edukacyjnych. W naszej praktyce szkolnej szczególnie sprawdzają się metody i narzędzia, takie jak: narzędzia Microsoft (Liceum „Strumienie” współpracuje z firmą Microsoft i posiada tytuł Microsoft Showcase School, przyznawany placówkom edukacyj-nym wykorzystującym techniki pracy w chmurze) i Google, aplikacje do tworze-nia chmur pojęć, testów, gier, filmów, prezentacji map myśli, grafik etc.

Dzięki takim możliwościom korzystamy z przygotowanego przez nas w wersji elektronicznej zestawu materiałów, które nie zawierają osobnego wykładu treści gramatycznych (jest on ukryty w tekstach i ćwiczeniach). Nauczyciel jest przewodnikiem, który pomaga uczniowi samodzielnie sformułować zasady gramatyczne (korzystamy z różnych podręczników – spis tych, które uważamy za przydatne w pracy z uczniem, umieszczamy na końcu tej książki). Szczególnie bliska jest nam metoda Hansa Henninga Ørberga i jego podręcznik *Lingua Latina per se illustrata*. Istotne są również różnego rodzaju ćwiczenia translacyjne, słownikowe i stylistyczne, które pomagają nie tylko w sprawnym posługiwaniu się językiem łacińskim, ale też w wyrażaniu myśli w języku polskim.

Rola nauczyciela-przewodnika po często zawiłych drogach języka łacińskiego i kultury antycznej oznacza dla nas również zachęcanie i przygotowywanie uczniów do samodzielności i aktywności w czytaniu tekstów kultury i odkrywaniu przeszłości na nowo oraz, co jest niezwykle ważne w liceum, w budowaniu warsztatu pracy. Za najważniejsze elementy w tym zakresie uważamy:

1. samodzielne zbieranie, selekcjonowanie i opracowywanie przez uczniów informacji na wybrane tematy z kultury antycznej (zakres i tematyka są zależne od poziomu nauczania przedmiotu);
2. pracę z tekstem i mapą świata antycznego;
3. poznawanie najwybitniejszych dzieł sztuki i architektury antycznej (cykl projektów *Jak czytać dzieło sztuki?*);
4. przygotowywanie prezentacji: tematu, projektu, wycieczki;
5. przygotowywanie wyjazdów do muzeów i wyjazdów naukowych (program wycieczek i wyjazdów naukowych powstaje z udziałem uczniów);
6. zachęcanie uczniów do rozwoju osobistego poprzez identyfikację ich zdolności ogólnych (np. inteligencji, sposobu myślenia, spostrzegania, wyobraźni), specyficznych (np. w zakresie muzyki lub plastyki), inaczej rzecz ujmując – inteligencji wielorakich, i poszukiwania nowych rozwiązań, dla których inspiracją jest dziedzictwo grecko-rzymskiego antyku.

Treści kultury antycznej podzielone są na trzy działy, a zakres realizowanych treści w nich umieszczonych uzależniony jest od poziomu nauki języka, liczby godzin przedmiotu oraz ustaleń z nauczycielami innych przedmiotów. Dla zilustrowania naszej pracy w każdym dziale podajemy pięć przykładowych tematów, które omawiamy na lekcjach i realizujemy w różnych formach. Odwołujemy się do różnych źródeł: tekstów autorów antycznych, opracowań, map, materiałów dostępnych online; zbieramy informacje, które pomagają nie tylko poznać istotne dla życia codziennego zjawiska starożytności, ale również rozumieć ich znaczenie

II. 5. Czytanie tekstów łacińskich odbywa się głównie podczas lekcji, jednak niekiedy okoliczności są niezwykle, na przykład przed lub po obejrzeniu *Ara Pacis Augustae* w Rzymie, 2022 r. Fot. z archiwum autorek.

w tradycji europejskiej i współczesnej kulturze. Niektóre z tych tematów realizujemy w formie projektów interdyscyplinarnych. Dział poświęcony czytaniu dzieł sztuki realizujemy głównie w trakcie opisanych w programie wycieczek przedmiotowych i wyjazdów naukowych, jak również na lekcjach, które do nich przygotowują.

Dział I. Czytanie, analizowanie i komentowanie tekstów łacińskich (w oryginale i przekładzie), na różnych poziomach trudności, jako tekstów źródłowych. Zbieranie na ich podstawie informacji o życiu codziennym w starożytnej Grecji i Rzymie, a w szczególności o rzymskich wzorcach życia obywatelskiego:

1. Czego dowiadujemy się o świecie starożytnym na podstawie eposów Homera? – praca z tekstem i mapą świata starożytnego;
2. Ateny, Aleksandria, Rzym – centra kultury w starożytności;
3. Państwo, cnoty obywatelskie, obowiązki sprawujących władzę – na podstawie wybranych tekstów Cycerona;
4. Co czytali i czego się uczyli nasi przodkowie? – instrukcja edukacyjna dla Jana Sobieskiego;
5. Szlachcic polski w antycznym umundurowaniu – *terminy, traktamenty, auxilia* – na podstawie lektury *Trylogii* Henryka Sienkiewicza.

Dział II. Poznawanie literatury polskiej w kontekście dzieł wielkich twórców starożytności – Homera, Wergiliusza, Horacego, Cycerona:

1. Homer w *Panu Tadeuszu* Adama Mickiewicza;
2. Eneasz jako wzór Rzymianina i Europejczyka;
3. Jan Kochanowski w *Trenach* dyskutuje z Ciceronem;
4. Podróż miłym okrętem – z dziejów alegorii od starożytności do współczesności (liryka grecka, Horacy, Piotr Skarga, Juliusz Słowacki, Henryk Sienkiewicz, *Rejs* Marka Piwowskiego);
5. *Et in Arcadia ego* – miejsce przyjemne i szczęśliwe (topos bukoliczny w literaturze od Teokryta i Wergiliusza do współczesności).

Dział III. Czytanie dzieł sztuki – odbiór przekazu zawartego w państwach zgromadzonych w muzeach i miejscach ważnych dla kultury. Wspólne z uczniami przygotowanie lekcji muzealnych i wyjazdów naukowych:

1. Ulubione lektury króla Jana III Sobieskiego – śladami *Odysei*, *Eneidy*, *Georgik* i *Metamorfoz* w Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie;

2. Antyk zapisany na wazach – ekspozycje waz greckich w Muzeum Narodowym w Warszawie i w Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie;
3. Śladami naszych przodków na Kresach Rzeczypospolitej;
4. Wycieczka do Zamościa (po lekturze *De architectura* Witruwiusza) – jak opisać renesansowe miasto idealne?
5. *Via antiqua* – wyjazd naukowy do Rzymu.

II. 6: Zwiedzanie Rzymu nie ogranicza się do starożytności – jeden ze stałych punktów programu wycieczki stanowi Galeria Borghese, tu: 2020 r. Fot. z archiwum auterek.

Sprawdzanie umiejętności i ocenianie

Niezależnie od wybranego poziomu nauczania języka łacińskiego i kultury antycznej do podstawowych umiejętności, które oceniamy, należą:

1. umiejętność samodzielnego przekładania tekstu łacińskiego;
2. wskazywanie i objaśnianie w tekście konstrukcji gramatycznych i sprawne posługiwanie się słownictwem;
3. analizowanie i objaśnianie realiów kulturowych;
4. umiejętność wykorzystania wiedzy z mitologii i kultury antycznej do czytania, analizowania i komentowania tekstów kultury.

Umiejętności te sprawdzamy na lekcjach na podstawie aktywności uczniów, odpowiedzi z bieżącego materiału i prac pisemnych, które obejmują: przekłady, testy gramatyczne, komentarze do tłumaczonych tekstów, krótkie ćwiczenia z prac domowych. Uczniowie prezentują również swoje umiejętności w projektach, prezentacjach, przygotowując i opracowując materiały do wycieczek, w szczególności do wyjazdu naukowego do Rzymu. W ciągu roku mają również możliwość wykonania prac dodatkowych na wybrany temat, który często odnosi się do recepcji antyku w kulturze. Są to prace semestralne pisane pod kierunkiem nauczyciela, pozwalające sprawdzić samodzielność, znajomość tematu oraz umiejętność jego prezentacji. Bardzo często tego rodzaju prace, wybierane szczególnie przez uczniów, którzy uczą się łaciny w zakresie rozszerzonym, mają postać projektów. Ci, którzy podjęli się wykonania tego typu zadań, mają już swoje pierwsze publikacje wydawane w ramach programu *Our Mythical Childhood*¹.

¹ Program *Our Mythical Childhood* (*Nasze Mityczne Dzieciństwo*) został stworzony w roku 2011 na Wydziale „Artes Liberales” UW przez prof. Katarzynę Marciniak, która uzyskała na poszczególne fazy tego programu granty Fundacji Loeb Classical Library, Fundacji Alexandra von Humboldta i European Research Council (Europejskiej Rady ds. Badań Naukowych) – więcej szczegółów na stronie internetowej <http://www.omc.obta.al.uw.edu.pl/>; *vide* także p. 37 w niniejszej książce.

Cele szczegółowe w zakresie kompetencji językowych

Zakres podstawowy	Zakres rozszerzony
Uczeń: - rozpoznaje formy fleksyjne z zakresu gramatyki języka łacińskiego (rzeczownik, przymiotnik, zaimek, liczebnik): - rzeczowników regularnych deklinacji I–V, - przymiotników deklinacji I–III, - zaimków: osobowych, zwrotnego, dzierżawczych, określającego, względnego oraz zasady ich użycia, - liczebników głównych i porządkowych od 1 do 20;	Uczeń: - zna i rozpoznaje formy morfologiczne z zakresu gramatyki języka łacińskiego: - wyjątki rzeczowników deklinacji I–V, - formy fleksyjne i zasady użycia zaimków: <i>hic, ille, ipse, iste, idem, nemo, nihil, aliquis, quisque</i>, - formy fleksyjne liczebników głównych i porządkowych: 20–100, 1000, - zasady stopniowania regularnego przymiotników deklinacji I–III, - zasady stopniowania nieregularnego przymiotników: <i>bonus, malus, parvus, magnus, multi, propinquus</i>, - zasady tworzenia i stopniowania przysłówków utworzonych od przymiotników deklinacji I–III, - formy strony czynnej i biernej czasowników regularnych koniugacji I–IV w indyktywie (<i>indicativus perfecti, plusquamperfecti, futuri II</i>) i w koniunktywie (<i>coniunctivus praesentis, perfecti, imperfecti, plusquamperfecti activi i passivi</i>), - formy bezokolicznika w stronie czynnej i biernej (<i>infinitivus praesentis, perfecti, futuri</i>), - formy imiesłówów: <i>praesentis activi, perfecti passivi, futuri activi i passivi</i>, - formy rzeczownika odczasownikowego (<i>gerundium</i>), - formy czasowników: - nieregularnych (<i>eo</i> i jego złożenia, <i>fero</i> i jego złożenia, <i>fio</i>), - verba deponentia i semideponentia, - verba defectiva: <i>odi, meminī, coepi</i>, - verba anomala: <i>volo, nolo, malo</i>, - złożonych z przymkami: <i>ad, de, inter, ex, in</i>, - funkcję składniową i semantyczną supinum, - zastosowanie czterech podstawowych form czasownika;

Zakres podstawowy	Zakres rozszerzony
2. rozpoznaje formy czasowników regularnych koniugacji I–IV: a) indikativu praesentis activi i passivi, b) indikativu imperfecti activi i passivi, c) indikativu futuri I activi i passivi, d) imperativu praesentis activi, e) infinitivu praesentis activi;	2. zna i rozpoznaje zjawiska składniowe z zakresu gramatyki języka łacińskiego: a) szyk zdania łacińskiego, b) strukturę składniową zdania w stronie czynnej i biernej, c) funkcje przypadków w zdaniu: nominativus duplex, genetivus partitivus, dativus finalis, accusativus extensionis, directionis, ablativus temporis, loci, instrumentalis, separationis, comparationis, d) konstrukcje składniowe charakterystyczne dla łaciny (ablativus absolutus, coniugatio periphrastica activa i passiva, dativus possessivus, nominativus cum infinitivo), składnię nazw miast, e) funkcje semantyczne koniunktywu w zdaniu głównym (iussivus, prohibitivus, optativus, hortativus), f) typy zdań podrzędnych w języku łacińskim: celowych, dopełnieniowych, skutkowych, pytajnych zależnych, przyczynowych, przyzwalających, czasowych, warunkowych, g) zastosowanie zasad consecutio temporum i sposoby tłumaczenia koniunktywu w zdaniach podrzędnych;
3. rozpoznaje formy czasownika esse: a) indikativu praesentis activi i passivi, b) indikativu imperfecti activi i passivi, c) indikativu futuri I activi i passivi, d) imperativu praesentis activi, e) infinitivu praesentis activi;	3. w zakresie pracy z oryginalnym łacińskim tekstem prozatorskim i poetyckim oraz umiejętności przekładu tego tekstu na język polski: a) zna i rozpoznaje formy morfologiczne oraz strukturę składniową tekstu, b) rozpoznaje formy podstawowe słów w tekście, c) zna techniki przekładu, zwłaszcza konstrukcji typowych dla łaciny oraz zdań podrzędnych, d) potrafi tłumaczyć funkcje przypadków w zdaniu: nominativus duplex, genetivus partitivus, dativus finalis, accusativus extensionis, directionis, ablativus temporis, loci, instrumentalis, separationis, comparationis, e) potrafi tłumaczyć koniunktywu w zdaniu głównym (iussivus, prohibitivus, optativus, hortativus), f) potrafi tłumaczyć zdania podrzędne w języku łacińskim: celowe, dopełnieniowe, skutkowe, pytajne zależne, przyczynowe, przyzwalające, czasowe, warunkowe, stosując się do zasad consecutio temporum, g) tworzy przekład poprawny językowo i stylistycznie, h) potrafi określać charakter i tematykę tłumaczonego tekstu oraz stosuje w przekładzie wiedzę z kultury antycznej, i) potrafi posługiwać się słownikami, j) rozpoznaje formę metryczną heksametru daktylicznego i dystychu elegijnego, a także metra poezji Horacego i Katullusa;

Zakres podstawowy	Zakres rozszerzony
4. rozpoznaje podstawowe przyimki, które łączą się z ablatiwem: <i>a (ab), cum, de, in, e (ex)</i> i z akuzatiwem: <i>in, ad, per, inter, post, ante</i>;	4. dokonuje transformacji gramatycznych w zakresie morfologii: odmienia, tworzy i poprawnie posługuje się formami: a) rzeczowników deklinacji I–V wraz z wyjątkami, b) zaimków: <i>hic, ille, ipse, iste, idem, nemo, nihil, aliquis, quisque</i>, c) liczebników głównych i porządkowych: 20–100, 1000, d) przymiotników deklinacji I–III w stopniu równym, wyższym i najwyższym, w tym przymiotników: <i>bonus, malus, parvus, magnus, multi, propinquus</i>, e) przysłówków utworzonych od przymiotników deklinacji I–III w stopniu równym, wyższym i najwyższym, f) czasowników regularnych koniugacji I–IV w indyktywie (<i>perfectum, plusquamperfectum, futurum II</i>) i w koniunktywie (<i>coniunctivus praesentis, perfecti, imperfecti, plusquamperfecti</i>) w stronie czynnej i biernej, g) bezokolicznika w stronie czynnej i biernej (<i>infinitivus praesentis, infinitivus perfecti, infinitivus futuri</i>), h) imiesłówów: <i>praesentis activi, perfecti passivi, futuri activi i passivi</i>, i) rzeczownika odczasownikowego (<i>gerundium</i>), j) czasowników: • nieregularnych (<i>eo</i> i jego złożenia, <i>fero</i> i jego złożenia, <i>fio</i>), • <i>verba deponentia</i> i <i>semideponentia</i>, • <i>verba defectiva</i>: <i>odi, memini, coepi</i>, • <i>verba anomala</i>: <i>volo, nolo, malo</i>, • złożonych z przyimkami: <i>ad, de, inter, ex, in</i>, k) <i>supinum</i>, l) podstawowymi czasownika;

Zakres podstawowy	Zakres rozszerzony
5. rozpoznaje następujące zjawiska składniowe z zakresu gramatyki języka łacińskiego: a) zdania z orzeczeniem imiennym, b) zdania złożone podrzędnie z indykativem: czasowe, przyczynowe, przyzwalające, przydawkowe, warunkowe, c) strukturę składniową zdania w stronie czynnej i biernej, d) konstrukcję accusativus cum infinitivo, e) funkcję składniową i semantyczną akuzatiwu duplex;	5. dokonuje transformacji gramatycznych: a) poprawnie posługuje się konstrukcjami składniowymi charakterystycznymi dla łaciny (accusativus cum infinitivo, ablativus absolutus, coniugatio periphrastica activa i passiva, dativus possessivus, nominativus cum infinitivo, składnią nazw miast), b) stosuje poprawny szyk zdania łacińskiego, c) stosuje poprawną strukturę składniową zdania w stronie czynnej i biernej;
6. potrafi posługiwać się słownikiem, by tłumaczyć łaciński tekst uproszczony lub prosty oryginalny (np. sentencje, dicta, proverbia, cytaty).	6. potrafi poprawnie stosować podstawy terminologii gramatycznej języka łacińskiego;
	7. tłumacząc, potrafi wybrać znaczenie odpowiednie dla tematyki i kontekstu;
	8. czyta metrycznie heksametr daktyliczny i dystych elegijny, a także metra poezji Horacego i Katullusa.

Cele szczegółowe w zakresie kompetencji kulturowych

Zakres podstawowy	Zakres rozszerzony
I. Religia, mitologia, legendy	
Uczeń: 1. zna, objaśnia, komentuje istotne dla rozumienia oraz interpretacji zjawisk literatury, sztuki i życia codziennego: - mity o greckich bogach, - mity kręgu trojańskiego, - mity o początkach Rzymu, o wędrownie Odyseusza, Eneasza, - wybrane legendy o bohaterach, - dzieje wyroczni w Grecji i Rzymie, - legendy rzymskie jako źródło wiedzy o kanonie cnót obywatelskich i kodeksie etycznym Rzymianina.	Uczeń: 1. zna, objaśnia, komentuje – w kontekście czytanych i komentowanych lektur – motywy literackie, symbole, alegorie, zwroty frazeologiczne, które mają źródło w mitach greckich i rzymskich.
II. Architektura i sztuka	
Uczeń: 1. nazywa i charakteryzuje porządki architektoniczne, 2. rozróżnia style malarstwa wazowego, 3. na przykładzie zabudowy Forum Romanum i Akropolu charakteryzuje starożytną architekturę sakralną i architekturę użyteczności publicznej, 4. na przykładzie bazyliki rzymskiej pokazuje przenikanie się antyku i chrześcijaństwa, 5. na przykładzie Aleksandrii charakteryzuje miasto hellenistyczne, 6. omawia <i>septem miracula mundi</i> .	Uczeń: 1. przedstawia najważniejsze budowle rzymskie: honoryfikacyjne, sakralne, użyteczności publicznej, 2. pokazuje na wybranych przykładach cechy rzeźby antycznej: archaicznej, klasycznej, hellenistycznej oraz portretu rzymskiego.

Zakres podstawowy	Zakres rozszerzony
III. Filozofia i nauka	
Uczeń: - zna i przedstawia: - etapy rozwoju filozofii greckiej oraz jej najwybitniejszych przedstawicieli, - najważniejsze wynalazki i osiągnięcia naukowe starożytności.	Uczeń: - zna i przedstawia: - jońską filozofię przyrody, - wielkie systemy filozoficzne (Akademia, Liceum), - kierunki greckiej filozofii okresu hellenistycznego, - myśl filozoficzną w Rzymie (Cyceron, Seneka, Marek Aureliusz).
IV. Życie polityczne i obywatelskie	
Uczeń: - charakteryzuje ustrój Aten i republiki rzymskiej, udział obywateli w życiu państwa, - wyjaśnia zasady <i>cursus honorum</i> w Rzymie, - przedstawia cechy charakterystyczne rzymskich ustrojów: monarchii, republiki, pryncypatu, cesarstwa, - przedstawia model życia współczesnego Europejczyka jako spadkobiercy i kontynuatora greckiej i rzymskiej myśli obywatelskiej.	Uczeń: - wyjaśnia podstawowe pojęcia związane z armią grecką i rzymską, - wymienia instytucje i urzędy państwowe i wyjaśnia zasady ich funkcjonowania, - przedstawia strukturę społeczeństw Grecji i Rzymu.
V. Literatura	
Uczeń: - przedstawia krótki zarys rozwoju literatury greckiej i rzymskiej okresu klasycznego, - poznaje wybrane fragmenty teksty autorów greckich i rzymskich w przekładzie i na ich podstawie wskazuje najważniejsze cechy eposu homeryckiego i wybranych gatunków liryki (ody horacjańskiej, elegii, bukoliki), tragedii greckiej.	Uczeń: - samodzielnie przekłada, analizuje i komentuje teksty oryginalne autorów łacińskich z kanonu lektur, - rozdziela rodzaje i gatunki literackie, wskazuje ich cechy charakterystyczne, - wyjaśnia termin „retoryka” i wymienia rodzaje wystąpień retorycznych, - wskazuje i charakteryzuje najważniejsze zjawiska literatury aleksandryjskiej, - stosuje zasady retoryki do samodzielnego ułożenia i prezentacji tekstu, - czyta metrycznie: heksametr, dystych elegijny oraz wybrane metra autorów łacińskich, - wykorzystuje wiedzę o literaturze rzymskiej do analizy i komentowania tekstów kultury oraz wskazuje i objaśnia związki piśmiennictwa polskiego z piśmiennictwem łacińskim.

Zakres podstawowy	Zakres rozszerzony
VI. Życie codzienne (zakres podstawowy i rozszerzony)	
Uczeń: - wykorzystuje wiedzę o życiu codziennym Greków i Rzymian zarówno w greckiej <i>oikoumene</i>, jak i w prowincjach Imperium Romanum do czytania, przekładu oraz interpretacji tekstów w zakresie następujących zagadnień: - szkoła i wychowanie w Atenach, Sparcie i w Rzymie, - ideał kalokagathii, - uroczystości, święta, rozrywki, spędzanie czasu wolnego – teatr, igrzyska, widowiska cyrkowe, termy, - architektura domu rzymskiego, - nazwisko rzymskie, - strój, - najważniejsze uroczystości rodzinne: urodziny, toga męska, ślub, pogrzeb, - dzień powszedni Rzymianina.	
VII. Historia i geografia świata antycznego	
Uczeń: - wskazuje najważniejsze wydarzenia z historii starożytnej Grecji i Rzymu: wielka kolonizacja, wojny perskie, okres królewski w Rzymie, prawo XII tablic, wojny punickie, wydarzenia polityczne w Rzymie na przełomie I w. p.n.e. i I w. n.e.: upadek republiki, pryncypat, - przedstawia Rzym jako stolicę świata antycznego, - wskazuje na mapie miejsca związane z najważniejszymi dla Imperium Romanum wydarzeniami oraz, posługując się mapą, wymienia prowincje rzymskie.	Uczeń: - omawia znaczenie Aten po wojnach perskich, - przedstawia najważniejsze wydarzenia wojny peloponeskiej, - pokazuje na mapie przebieg wyprawy Aleksandra Wielkiego i przedstawia jej znaczenie dla świata śródziemnomorskiego, - przedstawia z pomocą mapy najważniejsze wydarzenia polityczne w Rzymie na przełomie I w. p.n.e. i I w. n.e.: upadek republiki, pryncypat, panowanie dynastii julijsko-klaudyjskiej.

Treści nauczania w zakresie języka łacińskiego

Zakres podstawowy	Zakres rozszerzony
- alfabet, czytanie, akcentowanie, - budowa zdania pojedynczego, w tym zdań z orzeczeniem imiennym, - budowa zdań złożonych podrzędnie z indikativem: czasowych, przyczynowych, przyzwalających, przydawkowych, warunkowych, - rzeczowniki deklinacji I–V, przymiotniki deklinacji I–III, - indicativus, imperativus, infinitivus praesentis singularis/pluralis activi i passivi koniugacji I–IV (w tym czasowniki zakończone na -io), - indicativus imperfecti i futuri I (activi i passivi), - indicativus praesentis, imperfecti, futuri I, imperativus praesentis, infinitivus praesentis czasownika esse i jego złożień, - accusativus duplex, - accusativus cum infinitivo, - przyimki z ablatiwem: <i>a (ab), cum, de, in, e (ex)</i>; z akuzatiwem: <i>in, ad, per, inter, post, ante</i>, - zaimki osobowe: <i>ego, tu, nos, vos</i>, zaimek zwrotny <i>se</i>, - zaimki dzierżawcze: <i>meus, tuus, suus, vester, noster</i>, - zaimek względny: <i>qui, quae, quod</i>, - zaimek wskazujący: <i>is, ea, id</i>, - liczebniki główne i porządkowe (1–20).	- stopniowanie przymiotników i przysłówków, - wyjątki deklinacji I–V, - liczebniki główne i porządkowe od 20–100, 1000, - indicativus perfecti, plusquamperfecti, futuri II activi i passivi, - participia: praesentis activi, perfecti passivi, futuri activi i passivi, - supinum i cztery podstawowe formy czasownika, - coniunctivus praesentis, perfecti, imperfecti, plusquamperfecti activi i passivi, - consecutio temporum, zdania pytajne zależne, - zaimki: <i>hic, ille, ipse, iste, idem, nemo, nihil</i>, - zaimki nieokreślone <i>aliquis, quisque</i>, - verba deponentia i semideponentia, - czasowniki: <i>eo</i> i jego złożenia, <i>fero</i> i jego złożenia, <i>fio</i>, - verba defectiva: <i>odi, memini, coepi</i>, - verba anomala: <i>volo, nolo, malo</i>, - czasowniki złożone z przyimkami: <i>ad, de, inter, ex, in</i>, - funkcje przypadków w zdaniu: ablativus temporis, loci, instrumentalis, separationis, comparationis, genetivus partitivus, accusativus extensionis, directionis, dativus finalis, - składnia nazw miast, - nominativus duplex, - dativus possessivus, - ablativus absolutus, - nominativus cum infinitivo, - coniugatio periphrastica activa i passiva, - coniunctivus w zdaniu głównym: <i>iussivus, prohibitivus, optativus, hortativus</i>,

Zakres podstawowy	Zakres rozszerzony
	24. coniunctivus w zdaniach podrzędnych: celowych, dopełnieniowych, skutkowych, przyczynowych, przyzwalających, czasowych, warunkowych, 25. heksametr daktyliczny i dystych elegijny, 26. metryka poezji Horacego i Katullusa (według potrzeb).

Treści nauczania w zakresie kultury antycznej

Dział	Zakres podstawowy	Zakres rozszerzony
I. Religia, mitologia, legendy	1. bogowie olimpijscy, ziemscy, podziemia, światła i powietrza, 2. mity o początkach Rzymu, 3. mity związane z wojną trojańską, tułaczką Odyseusza, Eneasza, 4. mity o Heraklesie, 5. wyrocznie w Grecji i Rzymie, 6. legendy okresu królewskiego: porwanie Sabine, Tarpeja, Horacjusze, Lukrecja, 7. legendy wczesnej republiki: Horacjusz Kokles, Mucjusz Scewola, Klelia. (Lekturą obowiązkową dla uczniów jest <i>Mitologia</i> Jana Parandowskiego.)	1. mity niezbędne do rozumienia i analizy tekstów oryginalnych, jak również do analizy i komentowania tekstów kultury, 2. mity o bohaterach, powstaniu świata, czterech wiekach ludzkości, 3. legendy i przekazy o sławnych mężczyznach (kształtowanie się rzymskiego etosu obywatelskiego: Brutus, Koriolan, Kamillus, Regulus, Cyncynat, Katon). (Jako lekturę uzupełniającą czytamy wybór z <i>Metamorfóz</i> Owidiusza.)
II. Architektura i sztuka	1. porządek dorycki, joński, koryncki, 2. świątynie grecka i rzymska: podobieństwa i różnice, 3. zabudowa Akropolu i Kapitolu, 4. agora w Atenach i Forum w Rzymie, 5. gimnazjon, palestra, teatr, amfiteatr, cyrk, termy, akwedukty, drogi, mury miejskie, 6. rzeźba okresu archaicznego: kuros, kora, 7. rzeźba klasyczna: Fidiasz, Poliklet, Myron, 8. rzeźba hellenistyczna – na wybranych przykładach, 9. greckie malarstwo wazowe.	1. sakralna architektura hellenistyczna na wybranych przykładach, 2. świątynia etruska, 3. bazylika chrześcijańska, 4. zabudowa miasta hellenistycznego, 5. główne miasta prowincji rzymskich, 6. centra nauki i kultury greckiej i hellenistycznej: Ateny, Aleksandria, Rzym, 7. rzymska rzeźba portretowa, 8. rzeźba etruska, 9. płaskorzeźby, np.: ołtarz w Pergamonie, Ara Pacis, kolumna Trajana, łuk triumfalny, 10. ceramika i malarstwo wazowe Etrusków, 11. malarstwo pompejańskie, 12. sztuka rzymskich katakumb.

Dział	Zakres podstawowy	Zakres rozszerzony
III. Filozofia i nauka	1. jońska filozofia przyrody, Sokrates, Akademia, Liceum (Lykeion), 2. wynalazki i osiągnięcia naukowe starożytności, 3. znaczenie Biblioteki Aleksandryjskiej dla dorobku naukowego starożytności.	1. filozofia hellenistyczna, 2. filozofia w Rzymie (Cyceron, Seneka, Marek Aureliusz).
IV. Życie polityczne i obywatelskie	1. demokracja ateńska i życie obywatelskie w Atenach w okresie periklejskim, 2. republika, 3. pryncypat, 4. cesarstwo, 5. <i>cursus honorum</i> obywatela rzymskiego, 6. rzymski kanon cnót obywatelskich.	1. państwa hellenistyczne, 2. organizacja prowincji rzymskich, 3. organizacja armii greckiej i rzymskiej, 4. struktura społeczna społeczeństw Grecji i Rzymu, 5. instytucje i urzędy państwowe w Grecji i w Rzymie.
V. Literatura	1. wybrane fragmenty <i>Iliady</i>, <i>Odysei</i>, <i>Eneidy</i> w przekładzie, 2. złoty wiek poezji rzymskiej: Wergiliusz, Horacy, Owidiusz, 3. tragedia grecka: powstanie, znaczenie i przebieg widowisk teatralnych w Grecji, wątki mitologiczne, znaczenie terminów: agon dramatyczny, mimesis, katharsis, 4. krótki zarys historii retoryki greckiej i rzymskiej: Demostenes, Cyceron; rodzaje wystąpień retorycznych: polityczne, sądowe, popisowe, 5. zarys dziejów historiografii greckiej i rzymskiej i jej najwybitniejsi przedstawiciele (Herodot, Liwiusz) oraz cechy charakterystyczne ich dzieł.	1. <i>Iliada</i> i <i>Odyseja</i> Homera (zależnie od decyzji nauczyciela eposy czytane w przekładzie w całości lub we fragmentach), 2. liryka grecka (wybrane pieśni Alkajosa, Safony, Anakreonta), 3. jeden utwór w przekładzie, wybrany spośród tragedii greckiej, np. <i>Persowie</i> Ajschylosa lub <i>Medea</i> Eurypideisa; 4. cechy charakterystyczne komedii starożytnej, 5. komedia attycka w przekładzie, np. <i>Żaby</i> Arystofanesa; 6. teksty retoryczne w przekładzie (do wyboru, zwłaszcza Cyceron), 7. lektura fragmentów dzieł Herodota i Tukidydesa w przekładzie, 8. złoty wiek poezji rzymskiej (uzupełnienie): Wergiliusz, Horacy, Owidiusz, 9. <i>Eneida</i> Wergiliusza w przekładzie.

Dział	Zakres podstawowy	Zakres rozszerzony
VI. Życie codzienne	1. architektura domu greckiego i rzymskiego, 2. imiona i nazwiska Greków i Rzymian, 3. uroczystości rodzinne: urodziny, toga męska, zaślubiny, pogrzeb, 4. dzień powszedni obywatela rzymskiego, 5. teatr, igrzyska olimpijskie, widowiska teatralne i cyrkowe, termy, 6. kalokagathia – ideał greckiego wychowania, 7. wychowanie spartańskie, 8. wychowanie domowe i etapy kształcenia w Rzymie.	Treści z działu „Życie codzienne” z zakresu podstawowego poszerzone w zależności od potrzeb wynikających z realiów występujących w czytanych, tłumaczonych i komentowanych lekturach.
VII. Historia i geografia świata antycznego	1. warunki naturalne i krainy geograficzne starożytnej Grecji, 2. wielka kolonizacja, 3. wojny perskie, 4. podboje Aleksandra Wielkiego, 5. powstanie Rzymu, 6. panowanie królów i początki republiki, 7. wojny punickie, 8. zasięg terytorialny Imperium Rzymskiego (prowincje), 9. chrześcijaństwo w Imperium Rzymskim.	1. wojna peloponeska, 2. wojny z Macedonią i utrata niepodległości, 3. świat grecki po wyprawie Aleksandra Wielkiego, 4. rozwój terytorialny państwa rzymskiego, 5. rola Etrusków w rozwoju cywilizacji rzymskiej, 6. walki plebejuszy z patrycjuszami, 7. prawo XII tablic, 8. wojny domowe, triumwiraty, dyktatura, 9. wybitni wodzowie rzymscy okresu republiki, 10. panowanie Augusta i <i>pax Romana</i>, 11. dynastia julijsko-klaudyjska, 12. podział cesarstwa, 13. chrześcijaństwo po edykcji Konstantyna, 14. upadek cesarstwa zachodniego.

Lektury łacińskie – zakres rozszerzony

Proza łacińska

Lp.	Wybór tekstów
1.	Nepos <i>De viris illustribus:</i> 1. <i>Miltiades</i> (wybór), 2. <i>Themistocles</i> (wybór), 3. <i>Aristides</i> , 4. <i>Epaminondas</i> (wybór), 5. <i>Hannibal</i> (wybór), 6. <i>Cato</i> , 7. <i>Alcibiades</i> (wybór).
2.	Cezar <i>Commentarii de bello Gallico</i> , np.: 1. ks. I: <i>Gallia est omnis...</i> , 2. ks. IV: przygotowania do wyprawy na Brytów, 3. ks. V: Brytania i jej mieszkańcy, 4. ks. VI: opis społeczeństwa Galów i Germanów (Galowie: warstwy społeczne, religia, rodzina w Galii, zwyczaje pogrzebowe, zawieranie małżeństw; Germanowie: religia, zwyczaje, rolnictwo, sprawy wojenne, życie publiczne), 5. ks. VII: Wercyngetoryks (przywódca powstania przeciw Rzymianom, położenie Alezji, kapitulacja Galów pod Alezją). <i>Commentarii de bello civili</i> , np. III.102–112: ucieczka i śmierć Pompejusza, Cezar w Aleksandrii.
3.	Cyceron <i>De amicitia</i> , np. I.100: przyjaźń a cnota. <i>De senectute</i> , np. 15–16: Lelusz polemizuje z opiniami na temat starości. <i>De re publica</i> , np.: I.47: <i>Et talis est</i> , ks. VI, <i>Somnium Scipionis</i> (wybór). <i>De officiis</i> , np.: 1. I.53–57: <i>de hominum societatis gradibus</i> , 2. I.25: przestrogi dla rządzących, 3. III.49: <i>honestum a utile</i> .

Lp.	Wybór tekstów
	<i>Disputationes Tusculanae</i> , np.: 1. I.35: Cyceon porównuje Greków i Rzymian, 2. V.5: pochwała filozofii, 3. V.21: miecz Damoklesa, 4. V.64: Cyceon odnajduje grób Archimedesesa.
	<i>In Verrem</i> , np. II.4: <i>De signis</i> : Messana, Segesta, Syrakuzy, Henna.
	<i>In Catilinam</i> (wybór).
	<i>Pro Archia poeta</i> (wybór, zwłaszcza charakterystyka Archiasza oraz <i>laudes litterarum</i>).
	<i>Epistulae</i> (wybór).
4.	August
	<i>Res gestae</i> (wybrany fragment).
5.	Liwiusz
	<i>Ab Urbe condita</i> , np.:
	1. ks. I: spór Romulusa i Remusa oraz założenie Rzymu; Herkules i Kakus; porwanie Sabine i wojna z Sabinami; Brutus i Tarkwiniusze w Delfach; Numa Pompiliusz,
	2. ks. XXI: charakterystyka Hannibala,
	3. ks. XXXIX: śmierć Hannibala, 4. ks. CXX [w:] Seneka Starszy, <i>Suasoriae</i> , VI.47: śmierć Cyceona.
6.	Seneka
	<i>Epistulae morales ad Lucilium</i> , np.:
	1. I.1: o czasie,
	2. I.2: o czytaniu książek, 3. V.47: o niewolnikach.
7.	Hyginus
	<i>Fabulae</i> (wybór).
8.	Pliniusz Młodszy
	<i>Epistulae</i> , np.:
	1. VI.16: list do Tacyta (wybuch Wezuwiusza),
	2. VIII.24: list do Maksymusa (o Grecji), 3. X.96: list do Trajana (sprawa chrześcijan).
9.	Tacyt
	<i>Annales</i> , np. XV.44: działalność chrześcijan w Rzymie.

Poezja łacińska i polsko-łacińska

Lp.	Wybór tekstów	
1.	Katullus	
	Wybór krótkich utworów, np.: 1. V (<i>Vivamus</i>), 2. LXX (<i>Nulli se dicit</i>), 3. LXXXV (<i>Odi et amo</i>), 4. LXXXVII (<i>Nulla potest</i>), 5. XCIII (<i>Nil nimium timeo</i>), 6. CI (<i>Multas per gentes</i>), 7. CIX (<i>Iucundum mea vita</i>).	
2.	Horacy	
	Wybór pieśni, np.: 1. I.1 (<i>Maecenas atavis – Oda do Mecenasa</i>), 2. I.11 (<i>Tu ne quaesieris – Oda do Leukonoe</i>), 3. I.14 (<i>O navis referent</i>), 4. I.19 (<i>Vides ut alta stet – Oda do Taliarcha</i>), 5. I.22 (<i>Integer vitae – Oda do Fуска</i>), 6. I.23 (<i>Vitas hinuleo – Oda do Chloe</i>), 7. I.37 (<i>Nunc est bibendum</i>), 8. II.3 (<i>Aequam memento – Oda do Deliusza</i>), 9. II.7 (<i>O saepe mecum – Oda do Pompejusza</i>), 10. II.20 (<i>Non usitata</i>).	
3.	Wergiliusz	
	<i>Eneida</i>	1. I.1 (<i>Arma virumque cano</i>), 2. I.12 (<i>Urbs antiqua fuit – Eneas w Kartaginie</i>), 3. I.257 (<i>Parce metu – Jowisz opowiada Wenus o losach Trojan</i>), 4. II.13 (<i>Fracti bello – opowieść o koniu trojańskim</i>), 5. VI.450 (<i>Inter quos Phoenissa – spotkanie Eneasza z Dydoną</i>), 6. IV.622 (<i>Tum vos, o Tyrii – klątwa Dydony</i>).
	<i>Eklogi</i>	Ekloga IV (profetyczna)
	<i>Georgiki</i>	1. I.1 (wstęp), 2. fragmenty umieszczone w sypialniach i antykamerach pałacu w Wilańowie, ilustrujące prace wykonywane w ciągu roku (Wiosna: II.80–81, IV.306–307; Lato: IV.86–87; Jesień: II.227–228, I.102–103; Zima: I.145–146).
4.	Owidiusz	
	<i>Metamorfozy</i>	1. I.1–4, I.89–113 (wstęp i opis złotego wieku), 2. I.291–308 (potop), 3. XV.871 (<i>Iamque opus exegi</i>).
	<i>Tristia</i>	IV.10 (<i>Ille ego qui fuerim</i>).

5.	Marcialis
	Wybór epigramatów, np.: I.29, I.39, I.47, III.8, III.9, IV.20, V.29, V.43, V.58.
6.	Klemens Janicki
	<i>Tristium liber: De se ipso ad posteritatem</i> (fragmenty).
7.	Jan Kochanowski
	<i>Foricoenia</i> , np.: 7 (<i>De scriptis eiusdem</i>), 14 (<i>De Anna</i>), 24 (<i>Ad Faustum</i>), 35 (<i>In imaginem suam</i>), 58 (<i>In amorem</i>), 76 (<i>Ad Nicolaum Firleum</i>), 86 (<i>Ad Vectium</i>), 101 (<i>Ad Henricum Valesium</i>), 117 (<i>De Hermogene</i>), 60 (<i>In culicem</i>), 114 (<i>De Lycophrone medico</i>).
8.	Maciej Kazimierz Sarbiewski
	Wybrana pieśń (lub fragmenty), np. I.1 (<i>Cum infestae Thracum copiae Pannonia excessissent</i>).

Aneks

Projekty, wycieczki, lekcje muzealne i warsztaty naukowe

Skuteczność i efektywność pracy z uczniami zależy od wielu czynników, zwłaszcza dobrego planowania lekcji uwzględniającej treści zarówno językowe, jak i kulturowe. Z uwagi jednak na to, że nauka w liceum poprzedza studia i wejście w życie zawodowe, szczególnie nam zależy na stwarzaniu uczniom możliwości rozwijania inteligencji wielorakich (np. językowej i refleksyjnej), kompetencji przyszłości (np. cyfrowych i poznawczych) i kompetencji kluczowych (np. krytycznego myślenia i społecznej).

W aneksie do programu *Ad fontes* pragniemy pokazać, że diagnozie i prognozie rozwoju zdolności służą odpowiednio dobrane formy, metody i środki pracy nie tylko z grupą, ale i z konkretnym uczniem. Nasi uczniowie chętnie przenoszą się z sali lekcyjnej do sal muzealnych, współtworzą lekcje przeprowadzane metodą warsztatową, uzupełniają wiedzę teoretyczną podczas wycieczek, biorą udział w sesjach popularnonaukowych, cenią sobie bardzo możliwość nawiązania bliższych kontaktów ze środowiskiem akademickim. Szczególnie jednak projekty – najpierw krótkie – pozwalają ocenić szybkość działania uczniów, ich pomysłowość, zaangażowanie i sposób pracy, określić „kapitał początkowy” każdej grupy. Kolejne projekty – złożone i dłuższe – pomagają uczniom przełamać stereotypowe myślenie o własnych możliwościach, rozwinąć talenty i odkryć nowe.

I. Projekty i współpraca z Wydziałem „Artes Liberales” Uniwersytetu Warszawskiego

Szczególne znaczenie w realizacji naszych szkolnych projektów ma współpraca z Wydziałem „Artes Liberales” Uniwersytetu Warszawskiego oraz udział w prowadzonym od 2011 roku przez prof. Katarzynę Marciniak programie *Our Mythical Childhood* (*Nasze Mityczne Dzieciństwo*). Uczniowie obydwu szkół aktywnie uczestniczą w realizacji kolejnych faz programu, mają w nich swoje publikacje

II. 7: Antyku można doświadczać także przez dotyk, 2020 r. Fot. z archiwum autorek.

i biorą udział w sesjach popularnonaukowych, podczas których przedstawiają wyniki pracy zarówno w formie pisemnej, jak też w wystąpieniach w językach polskim oraz angielskim.

W roku szkolnym 2012/2013 Liceum „Strumienie” nawiązało współpracę z Wydziałem „Artes Liberales”. To umożliwiło szkole rozpoczęcie pracy metodą projektów oraz budowanie nauczycielskich i uczniowskich zespołów

interdyscyplinarnych. W realizacji pierwszego przedsięwzięcia w ramach programu *Our Mythical Childhood* wzięła udział większość nauczycieli Liceum oraz uczennice z klas pierwszych i drugich. XI Liceum Ogólnokształcące im. Mikołaja Reja przystąpiło do programu *Our Mythical Childhood* w 2015 roku, po tym jak klasa polonistyczno-klasyczna została objęta patronatem naukowym Wydziału „Artes Liberales”¹. Program rozwija się dynamicznie – obecnie (w 2024 r.) realizowany jest już czwarty jego etap².

Program *Our Mythical Childhood* poświęcony jest recepcji antyku w kulturze dla dzieci i młodzieży, a na naszym szkolnym gruncie był dotychczas powiązany również z lekturami szkolnymi.

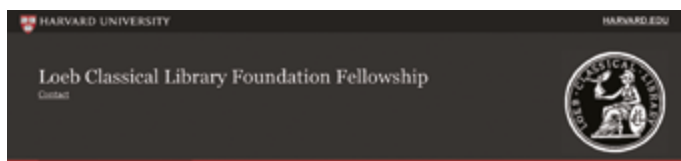
II. 8: Matylda Tracewska, logo programu *Our Mythical Childhood*, 2013.

¹ Informacja na stronie XI LO im. Mikołaja Reja: <https://www.rej.edu.pl/patronat-wydzialu-artes-liberales-uw/>. *Vide* także Katarzyna Marciniak i Barbara Strycharczyk, „*Macte animo! – or, The Polish Experiment with 'Classics Profiles' in Secondary School Education: The Warsaw Example*”, w: Lisa Maurice, ed., *Our Mythical Education: The Reception of Classical Myth Worldwide in Formal Education, 1900–2020*, “Our Mythical Childhood”, Warsaw: Warsaw University Press, pp. 238–291, DOI: <https://doi.org/10.31338/uw.9788323546245>.

² Czwarty etap realizowany jest w ramach ERC Proof of Concept Grant. Informacja na stronie Uniwersytetu Warszawskiego: <https://www.uw.edu.pl/pierwszy-erc-proof-of-concept-grant-w-polskiej-humanistyce/>. *Vide* p. 60 w niniejszej książce.

Efekty prac uczniów na poszczególnych etapach programu *Our Mythical Childhood*:

I etap

Rok szkolny 2012/2013: współpraca w ramach projektu *Our Mythical Childhood... The Classics and Children's Literature Between East and West*, Loeb Classical Library Foundation Grant (2012–2013)

Liceum „Strumienie”: zilustrowanie *Odysei* Homera, przygotowanie gazety „Wiadomości Codzienne z Antyku”, napisanie opowiadań inspirowanych mitami, przygotowanie wystąpień retorycznych (mów), poświęconych pochwie starożytności. W prace projektowe zaangażowani byli nauczyciele języka polskiego, łaciny i historii.

Il. 9 i 10: Prezentacja prac przygotowanych przez uczennice Liceum „Strumienie” w trakcie międzynarodowej konferencji *Our Mythical Childhood... The Classics and Children's Literature between East and West*, zorganizowanej przez Wydział „Artes Liberales” UW, sesja w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego, 2013 r. Fot. z archiwum Wydziału.

Prace uczennic zostały przedstawione i omówione podczas sesji szkolnej w ostatnim dniu międzynarodowej konferencji naukowej *Our Mythical Childhood... The Classics and Children's Literature between East and West* zorganizowanej przez Wydział „Artes Liberales” UW w maju 2013 roku.

II etap

Unterstützt von / Supported by

Alexander von Humboldt
Stiftung / Foundation

Rok szkolny 2015/2016: współpraca w ramach projektu *Chasing Mythical Beasts... The Reception of Creatures from Graeco-Roman Mythology in Children's and Young Adults' Culture as a Transformation Marker*, Alexander von Humboldt Foundation Alumni Award for Innovative Networking Initiatives (2014–2017)

Liceum „Strumienie”: odwołanie się do emblematu renesansowego i mitologii w analizie *Opowieści z Narnii* (przygotowanie plakatów w wersji dwujęzycznej polsko-angielskiej). Materiały zgromadziliśmy dzięki wsparciu biblioteki Zamku Królewskiego (zajęcia ze starymi drukami, wykłady o książce XVI i XVII wieku i emblematyce). W prace projektowe zaangażowani byli nauczyciele języka polskiego, łaciny, informatyki, języka angielskiego.

II. 11: Uczennica Liceum „Strumienie” rozmawia na temat swojej pracy z Jackiem Bocheńskim, w trakcie prezentacji na Wydziale „Artes Liberales” UW, 2016 r. Fot. z archiwum Wydziału.

Liceum Mikołaja Reja: „bestiae”, którymi w ramach projektu zajęli się uczniowie, to bohaterowie i bohaterki *Odysei* Homera (centaury, harpie, syreny itp.). Po lekturze eposu uczniowie pracowali z różnymi antycznymi tekstami kultury, by zbadać, co o danej postaci mówią inni autorzy, jak je przedstawiają artyści na wazach, i zestawili z nimi swoje dziecięce wyobrażenia, baśnie, lektury i filmy. Następnie poszukiwali współczesnych tekstów kultury, których bohaterami były owe „bestie”, a przygotowane przez nich i zaprezentowane podczas sesji plakaty pokazały, jak wielka jest żywotność tych opowieści, jakim podlegają one przemianom i jakie problemy współczesnego świata komentują.

II. 12: Plakat zapowiadający konferencję *Chasing Mythical Beasts...* na Wydziale „Artes Liberales” UW, w 2016 r., podczas której uczniowie z Liceum „Strumienie” oraz z XI LO im. Mikołaja Reja zaprezentowali swoje prace. Opracowanie plakatu: Michał Kucharski, obraz na plakacie: Maja Abgarowicz, *Cerber* (2012), Pracownia Ilustracji (ASP Warszawa) śp. Prof. Zygmunta Januszewskiego.

MEDUSA IN POPULAR CULTURE

BOOKS:

- ❖ Percy Jackson & the Olympians: The Lightning Thief, R. Riordan

FILMS:

- ❖ Clash of the Titans – L. Letterier
- ❖ Percy Jackson & the Olympians: The Lightning Thief – Ch. Columbus

„Let me see you eyes (...) Open them, or my hungry babies will have to open them for you (...) Stay with me, Percy. All you have to do is look.”

Percy Jackson & the Olympians: The Lightning Thief (2006)

Bibliography:

1. P. Grimal: „Dictionnaire de mythologie grecque et romaine”
2. W. Kasperowicz: „Bibliography of Myth and Culture Traditions”
3. „Percy Jackson and the Olympians: The Lightning Thief” by Rick Riordan
4. Roman: „The Clash of the Titans” translated by Dorota Butler
5. K. Romanowski, J. Stachurski: „J. Winneaux, Mito Encyklopedia Kultury Antycznej, Warszawa 2000
6. Słw: „Metamorphoses” trans. A. Kuminowa, Poznań 2004

CHARACTERICS

- ❖ In Clash of the Titans: body of a woman with a snake tail (like a rattlesnake), hair like the heads of snakes;
- ❖ In Percy Jackson...: appearance before transformation:
 - tall, slender woman with swarthy complexion, black dress, long black coat, black sunglasses, big turban on her head;
 - appearance after transformation:
 - hair like the heads of snakes, hands covered with warts, long claws of bronze
 - character: clever, manipulative, intelligent, independent, devoid of empathy, ruthless and vindictive, effective in action

ROLE

- ❖ In Percy Jackson & the Olympians...: owner of Persephone's stone

Authors

Students: Patrycja Olejka, Dominika Kowalska, Aleksandra Parkita, Klaudia Jędrzejewska, Julia Śliwowska, Miłosz Zdziński, Gabriela Niemczyńska-Głogocka

Teachers: Anna Wojciechowska, Anna Antoniak

Medusa in film „Percy Jackson...”

Mikołaj Rej XI Generalist High School in Warsaw
The classical profile under the patronage of the Faculty of „Artes Liberales”, University of Warsaw

II. 13: Fragment posteru przygotowanego przez uczniów XI LO im. Mikołaja Reja na temat recepcji mitu o Meduzie, 2016 r., <https://www.rej.edu.pl/projekty-realizowane-pod-patronatem-wydzialu-artes-liberales-uw-2016-2019>.

Przygotowane przez uczniów plakaty zostały przedstawione i omówione podczas sesji szkolnej w ostatnim dniu międzynarodowej konferencji naukowej *Chasing Mythical Beasts... The Reception of Creatures from Graeco-Roman Mythology in Children's and Young Adults' Culture as a Transformation Marker* zorganizowanej przez Wydział „Artes Liberales” UW w maju 2016 roku³.

II. 14 i 15: Prezentacje prac uczniów w trakcie międzynarodowej konferencji naukowej *Chasing Mythical Beasts... The Reception of Creatures from Graeco-Roman Mythology in Children's and Young Adults' Culture as a Transformation Marker*, Wydział „Artes Liberales” UW, 2016 r. Fot. z archiwum Wydziału.

³ Więcej informacji na stronie projektu: <http://mythicalbeasts.obta.al.uw.edu.pl/>. Film z konferencji, przygotowany przez Mirosława Kaźmierczaka, można obejrzeć na kanale YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=sJFgBrMzlls>.

III etap

European Research Council
Established by the European Commission

Rok szkolny 2016/2017: współpraca w ramach projektu *Our Mythical Childhood... The Reception of Classical Antiquity in Children's and Young Adults' Culture in Response to Regional and Global Challenges*, faza *Our Mythical Hope*, European Research Council (ERC) Consolidator Grant (2016–2022)

Liceum „Strumienie”: elementy antyku w reklamie, antyk w *Panu Tadeuszu*, antyk u Szekspira. Uczennice przygotowały plakaty z elementami popularnych mitów, powstały również dwa przedstawienia: *Spór Domeyki z Doweyką* (na motywach *Pana Tadeusza*) oraz *Pyram i Tysbe* (na motywach *Snu nocy letniej* Szekspira – inscenizacja po łacinie). W prace projektowe zaangażowani byli nauczyciele języka polskiego, łaciny, informatyki, języka angielskiego.

II. 16 i 17: Przedstawienie *Snu nocy letniej* Szekspira w wykonaniu uczennic Liceum „Strumienie”, 2017 r.
Fot. Kacper Miziolek, <http://www.omc.obta.al.uw.edu.pl/ventures>.

Liceum Mikołaja Reja: działania podjęte przez uczniów były rodzajem dialogu z dziełami inspirowanymi mitami greckimi i rzymskimi, których uczniowie poszukiwali w swoim otoczeniu (w muzeach, galeriach, na placach, w parkach i ogrodach Warszawy). Uczniowie fotografowali się z nimi, malowali obrazy, komiksy, tworzyli kolaże, wykorzystując banki zdjęć i aplikacje do ich obróbki, tworzyli „żywe obrazy”. Uczestnicząc w projekcie, posługiwali się aparatami fotograficznymi, kamerami, smartfonami, komputerami itd.

II. 18: Michał Kucharski, plakat szkolnego projektu *Our Mythical Hope in Education Workshops*, 2017 r.

II. 19: „Make Greece Great Again!” – jedna z prac przygotowanych przez uczniów XI LO im. Mikołaja Reja, 2017 r., <https://www.rej.edu.pl/projekty-realizowane-pod-patronatem-wydzialu-artes-liberales-uw-2016-2019>.

Uczniowie przedstawili swoje prace podczas międzynarodowej konferencji *Our Mythical Hope in Children's and Young Adults' Culture... The (In)efficacy of Ancient Myths in Overcoming the Hardships of Life* zorganizowanej na Wydziale „Artes Liberales” UW w maju 2017 roku⁴.

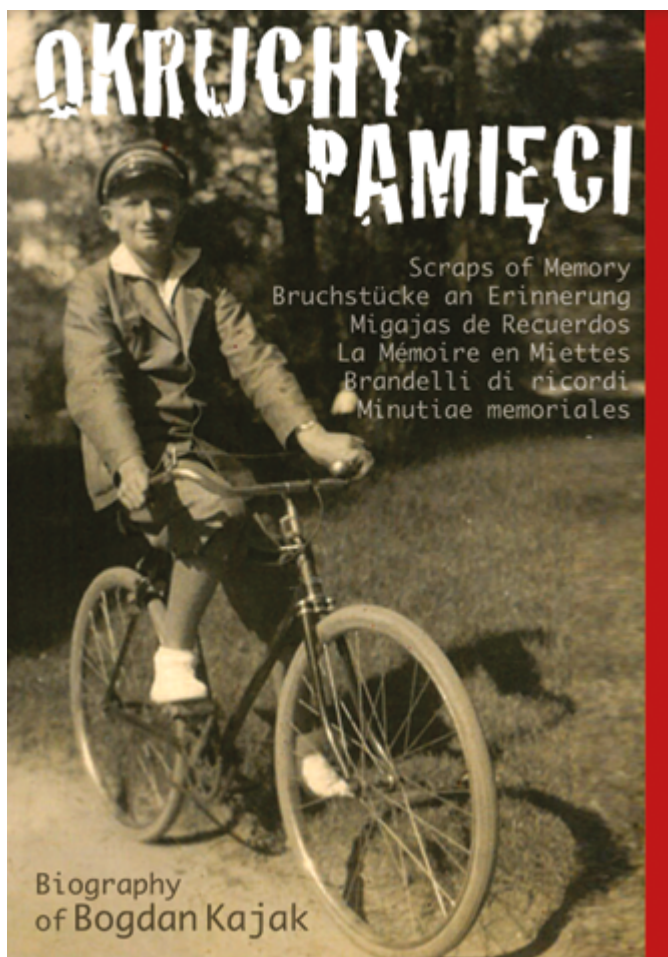
Rok szkolny 2017/2018: współpraca w ramach projektu *Our Mythical Childhood... The Reception of Classical Antiquity in Children's and Young Adults' Culture in Response to Regional and Global Challenges*, faza *Our Mythical History*, European Research Council (ERC) Consolidator Grant (2016–2022)

Liceum „Strumienie”: projekt odwołujący się do europejskiego dziedzictwa kulturowego i poświęcony recepcji antyku i odwołaniu do historii – naszego wspólnego dziedzictwa. W ramach tego zadania uczennice pracowały nad tematem „Okruchy pamięci”. Opierając się na autentycznych dokumentach, rekonstruowały biografię rówieśnika z czasów okupacji, który zginął w Auschwitz za udział w tajnym nauczaniu. Powstał również szkolny blog – jako kontynuacja pamiętnika bohatera projektu. W prace projektowe zaangażowani byli nauczyciele języka polskiego, łaciny, języków obcych (angielskiego, hiszpańskiego, francuskiego), informatyki, historii, geografii, biologii, matematyki.

Liceum Mikołaja Reja: uczniowie klasy klasycznej uczynili przedmiotem projektu „Okruchy pamięci” przestrzeń swojego ponad 120-letniego liceum, jego historię i absolwentów. Każda grupa pracowała w innej przestrzeni: w otoczeniu szkoły – uczniowie przygotowali film o warszawskich zabytkach, w Sali Tradycji – oglądali zgromadzone tam pamiątki, np. zeszyt do łaciny z 1938 roku (uczniowie mogli ich dotknąć, obejrzeć i sfotografować, czytali zeszyt do łaciny i poszukiwali informacji o tym, jak wyglądał program nauczania języków klasycznych 100 lat wcześniej); jedna z grup spotykała się z wiceprezesem Koła Wychowanków, który – tak jak oni – uczył się łaciny (przygotowany przez uczniów wywiad znajduje się na stronie internetowej szkoły)⁵, inna zajęła się maksymą szkoły

⁴ Więcej informacji na stronie projektu: <http://omc.obta.al.uw.edu.pl/hope-materials>. Przygotowane przez Mirosława Kaźmierczaka film z konferencji oraz reportaż z działań szkolnych można obejrzeć na kanale YouTube, odpowiednio: https://www.youtube.com/watch?v=_UnOru8IzNs oraz https://www.youtube.com/watch?v=sIFey_V6RPw&. Na temat ERC Consolidator Grant *vide* także <https://www.uw.edu.pl/11-grant-erc-dla-uw/?highlight=jedenasty%20grant>.

⁵ RejMedialni, „Skąd Ty jesteś? Z kraju, gdzie ludzie są wykształceni – rozmowa z Panem Jackiem Ślusarkiem, wiceprezesem Koła Wychowanków Gimnazjum i Liceum im. Mikołaja Reja w Warszawie”, RejMedialni. Blog szkolnej grupy RejMedialni, 20.06.2018, <https://rejmedialni.wordpress.com/2018/06/20/dlugopis-byl-rzecz-raczej-rzadka-rozmowa-z-panem-jackiem-slusarkiem-wice->

II. 20: Zbigniew Karaszewski, plakat szkolnego projektu „Okруchy pamięci”, 2018 r.

Macte animo (w efekcie powstał artykuł o Stacjuszu i jego *Tebaidzie*⁶), jeszcze inna śledziła losy dawnych uczniów i nauczycieli: uczestnicy projektu gromadzili materiały, dzielili się zdobytymi informacjami z kolegami, przygotowując biogramy i prezentacje, na przykład o założycielu szkoły Julianie Machlejdzie lub o jednym z nauczycieli, Eugeniuszu Lokajskim – lekkoatlecie, olimpijczyku, fotografie amatorze i uczestniku Powstania Warszawskiego.

prezesem-kola-wychowankow-gimnazjum-i-liceum-im-mikolaja-reja-w-warszawie-o-metodach-na-uczania-laciny-w-jego-czasach/.

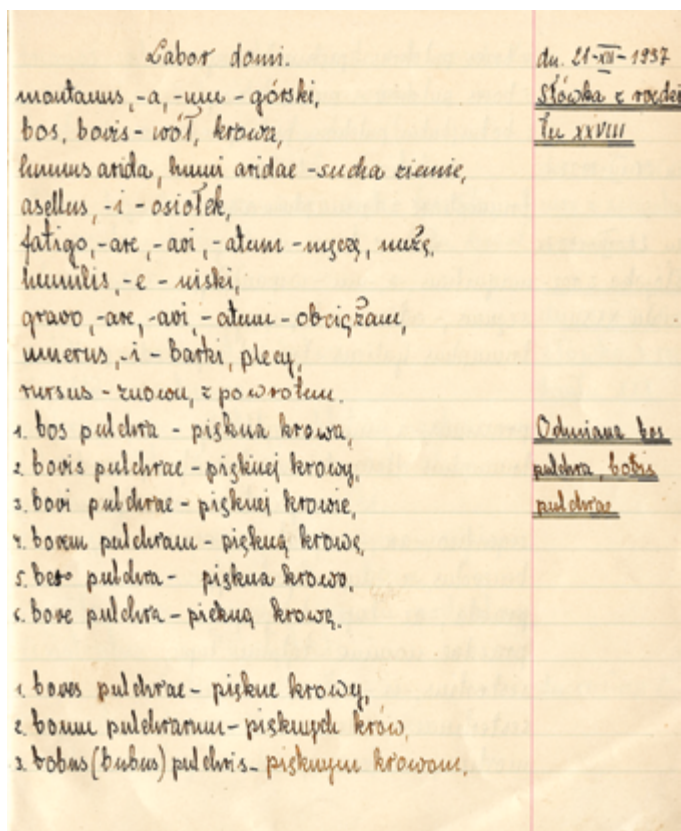
⁶ Artykuł dostępny na stronie internetowej XI LO im. Mikołaja Reja, <https://www.rej.edu.pl/macte-animo/>.

II. 21: Uczennice XI LO im. Mikołaja Reja podczas sesji szkolnej, która została zorganizowana przez Wydział „Artes Liberales” w Sali Senatu Pałacu Kazimierzowskiego na Uniwersytecie Warszawskim, 2018 r. Agnieszka Dominiak (z lewej strony obok Zofia Kośla) opowiada o nauczaniu łaciny w Gimnazjum im. Mikołaja Reja w I. połowie XX w., <https://www.rej.edu.pl/projekty-realizowane-pod-patronatem-wydzialu-artes-liberales-uw-2016-2019>.

II. 22 i 23: Sesja szkolna, która została zorganizowana przez Wydział „Artes Liberales” w Sali Senatu Pałacu Kazimierzowskiego na Uniwersytecie Warszawskim, 2018 r. Fot. z archiwum Wydziału.

II. 24: Pierwsza strona zeszytu do łaciny, który w 1938 r. założył Tomasz Niedeck, uczeń Gimnazjum im. Mikołaja Reja w Warszawie. Fot. Anna Wojciechowska.

II. 25: Logotyp Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego.

Uczniowie przedstawili wyniki projektu „Okruchy pamięci”, realizowanego w obu liceach, podczas międzynarodowych warsztatów *The Present Meets the Past*, zorganizowanych przez Wydział „Artes Liberales” UW w maju 2018 roku, który był Europejskim Rokiem Dziedzictwa Kulturowego – European Year of Cultural Heritage (EYCH). Warsztaty zostały formalnie włączone w jego obchody⁷.

Rok szkolny 2018/2019: współpraca w ramach projektu *Our Mythical Childhood... The Reception of Classical Antiquity in Children's and Young Adults' Culture in Response to Regional and Global Challenges*, kontynuacja fazy *Our Mythical History*, European Research Council (ERC) Consolidator Grant (2016–2022)

Podczas realizacji kolejnych przedsięwzięć do naszych dwóch liceów dołączyły inne szkoły: I Liceum Ogólnokształcące im. Bartłomieja Nowodworskiego w Krakowie (z opiekunem klasy klasycznej zaangażowanej w projekt dr. Januszem Rybą) i Uniwersyteckie Liceum Ogólnokształcące w Toruniu (z opiekunką klasy zaangażowanej w projekt dr hab. Barbarą Bibik). Na tym etapie pracy projektowej przede wszystkim nauczyliśmy się posługiwania łaciną jako narzędziem umożliwiającym czytanie tekstów źródłowych oraz pisanie tekstów do pierwszych poważnych publikacji.

Prace nawiązywały do popularnych w antyku żywotów sławnych mężów (*De viris illustribus* Neposa), które przez wieki pełniły w europejskiej edukacji funkcję podręczników ukazujących zarówno wzory do naśladowania, jak też przykłady ku przestrodze. Wybraliśmy postaci, o życiu i zasługach których nie znajdziemy raczej zbyt wielu informacji w szkolnych programach czy podręcznikach. Chcieliśmy przywrócić ich pamięci, mając nadzieję, że ich losy mogą być inspirujące dla młodego pokolenia. Wybrane przez nas *exempla* przedstawiają nie tylko wybitnych mężów stanu – Jana Zamoyskiego, Stanisława Kostkę Potockiego, Władysława Lubomirskiego, ale również niezwykle odważną i zasłużoną dla brytyjskiego wywiadu polską agentkę Krystynę Skarbek. Dlatego tradycyjnemu tytułowi publikacji z pracami uczniów, zaczerpniętemu z łacińskiej lektury Neposa, dodaliśmy rys współczesności: *De viris mulieribusque illustribus – O słynnych mężach i kobietach*. Publikacja została opublikowana w formie książki oraz wersji elektronicznej, dostępnej w zasobach Open Access (<https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/58941>). Zespołami projektowymi opiekowali się nauczyciele łaciny, języka angielskiego i historii.

⁷ Więcej informacji na stronie projektu: <http://omc.obta.al.uw.edu.pl/present-past>. Przygotowany przez Mirosława Kaźmierczaka reportaż z warsztatów można obejrzeć na kanale YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=2RizUWYMW0Q>.

II. 26: Uczniowie XI Liceum im. Mikołaja Reja podczas prezentacji na scenie Teatru Polskiego w trakcie konferencji *Our Mythical History: Children's and Young Adults' Culture in Response to the Heritage of Ancient Greece and Rome* zorganizowanej przez Wydział „Artes Liberales”, Warszawa, 2019 r. Fot. z archiwum Wydziału.

II. 27: Okładka książki *De viris mulieribusque illustribus*, w której zostały opublikowane prace uczniów szkół biorących udział w projekcie. Projekt graficzny: Zbigniew Karaszewski, 2019 r.

Projekty uczniowskie zostały przedstawione w maju 2019 roku podczas sesji szkolnej w Teatrze Polskim w Warszawie, która była częścią konferencji *Our Mythical History: Children's and Young Adults' Culture in Response to the Heritage of Ancient Greece and Rome*, zorganizowanej przez Wydział „Artes Liberales” UW⁸.

Lata szkolne 2019/2020 i 2020/2021: współpraca w ramach projektu *Our Mythical Childhood... The Reception of Classical Antiquity in Children's and Young Adults' Culture in Response to Regional and Global Challenges*, faza *Our Mythical Nature*, European Research Council (ERC) Consolidator Grant (2016–2022)

W projekcie *Our Mythical Nature* uczniowie trzech szkół (Liceum „Strumienie”, XI LO im. Mikołaja Reja w Warszawie, I LO im. Bartłomieja Nowodworskiego w Krakowie) poszukiwali odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób postrzegano naturę i przyrodę w starożytności. W pracy badawczej wykorzystaliśmy teksty nie tylko czytanych w szkole autorów, ale także utwory trudniejsze, spoza kanonu lektur. Sięgnęliśmy również po nowożytne i współczesne nawiązania do antyku, które w oryginalny sposób ukazują świat natury. Nasze zadania obejmowały między innymi: komentowanie ikonografii pałacu Jana III Sobieskiego w Wilanowie w nawiązaniu do Wergiliuszowych *Georgik*, wykorzystanie matematyki do czytania traktatu Witruwiusza *O architekturze*, oglądanie przyrody znanej uczniom z mitów przez pryzmat romantycznej filozofii, analizowanie i przedstawienie roli znaków natury opisanych przez Cyserona w traktacie *De divinatione (O wróżbiarstwie)*, poszukiwanie w *Historia naturalis* Pliniusza Starszego wskazówek dla współczesnych pszczelarzy, przyglądanie się scenerii greckiej i rzymskiej bukoliki, w której oglądamy radości i smutki pasterzy ukazane na tle ziemskiego rajy – zielonej i pogodnej Arkadii. Pojawił się też kontekst bogów słowiańskich. Uczniowie pracowali z zespołem nauczycieli łaciny, języka polskiego, języka angielskiego i matematyki. Powstałe prace zostały zebrane w publikacji *Naturae cognoscere causas...* w formie książki oraz wersji elektronicznej, dostępnej w zasobach Open Access (<https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/58940>).

Z powodu pandemii niemożliwe było, niestety, zorganizowanie panelu z udziałem wszystkich szkół i międzynarodowej grupy naukowców, który zwykle towarzyszył konferencjom Wydziału „Artes Liberales” UW. Szkoły wykorzystały jednak wszystkie dostępne narzędzia i, na przykład, prezentacje Rejaków zostały przedstawione w trakcie sesji szkolnej online.

⁸ Więcej informacji na stronie projektu: <http://omc.obta.al.uw.edu.pl/our-mythical-history>. Przygotowane przez Mirosława Kaźmierczaka film z konferencji oraz reportaż z działań szkolnych można obejrzeć na kanale YouTube, odpowiednio: <https://www.youtube.com/watch?v=jVeEj-WSXCD8> oraz <https://www.youtube.com/watch?v=OVECLB5LYKs>.

II. 28: Okładka książki, w której znalazły się prace uczniów szkół biorących udział w projekcie.
Projekt graficzny: Zbigniew Karaszewski, 2021 r.

II. 29: Sesja *Antyk i Natura*, XI LO im. Mikołaja Reja w Warszawie, online, grudzień 2020 r.
Fot. Katarzyna Marciniak.

Il. 30 i 31: Alicja Dynowska z Liceum „Strumienie” i Albert Groszyk z XI LO im. Mikołaja Reja na Kongresie Cycerońskim na Wydziale „Artes Liberales” Uniwersytetu Warszawskiego, grudzień 2019 r. Panel moderowała Caroline Bristow – Dyrektorka Cambridge School Classics Project.
Fot. Robert Przybysz, z archiwum Wydziału.

Prezentacje wszystkich uczniów udało się natomiast zebrać w formie reportażu dostępnego online. Towarzyszył on konferencji *Our Mythical Nature: The Classics and Environmental Issues in Children's and Young Adults' Culture*, która również została przeniesiona do Internetu. Nagrania te, poza zawartością naukową i edukacyjną, są dla nas symbolicznymi znakami czasu – świadectwem wspólnego mierzenia się z wyzwaniami, które postawiła przed nami pandemia⁹.

Szczególnym wydarzeniem z tej perspektywy był międzynarodowy Kongres Cyceroński, zorganizowany na Wydziale „Artes Liberales” wspólnie z Société des Amis de Cicéron pod hasłem *Cicero, Society, and the Idea of Artes Liberales*. Odbył się w grudniu 2019 roku, tuż przed wybuchem pandemii, i wzięli w nim udział badacze z Austrii, Białorusi, Francji, Japonii, Korei Południowej, Niemiec, Polski, Rosji, Słowenii, Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii i Włoch. Jeden panel poświęcony został współpracy ze szkołami – dwoje uczniów wygłosiło wówczas znakomicie przyjęte przez uczestników wykłady na temat recepcji Cycerona¹⁰. Nie wiedzieliśmy wówczas, że już wkrótce świat pogrąży się w lockdownie, ale gdy to nastąpiło, czerpaliśmy siłę z doświadczeń oraz wspomnień zgromadzonych w trakcie naszych wspólnych spotkań.

Rok szkolny 2021/2022: współpraca w ramach projektu *Our Mythical Childhood... The Reception of Classical Antiquity in Children's and Young Adults' Culture in Response to Regional and Global Challenges*, faza końcowa na podstawie opracowanych w projekcie animacji waz greckich, European Research Council (ERC) Consolidator Grant (2016–2022)

⁹ Reportaż przygotowany przez Mirosława Kaźmierczaka: <https://www.youtube.com/watch?v=zniUgoBRK7k>. Strona konferencji: [http://omc.obta.al.uw.edu.pl/our-mythical-nature;playlista z wykładami: https://www.youtube.com/watch?v=ebHC45KwS-Y&list=PLWBZGhPiXFY-jkczm-Cav1UI5gPMUWgIcs](http://omc.obta.al.uw.edu.pl/our-mythical-nature;playlista%20z%20wykładami%20https://www.youtube.com/watch?v=ebHC45KwS-Y&list=PLWBZGhPiXFY-jkczm-Cav1UI5gPMUWgIcs). Na temat wyzwań w naszej współpracy spowodowanych pandemią *vide* Katarzyna Marciniak, „Dorobek na zawsze – antyczna odpowiedź na stare i nowe pytania”, w: Józef Lubacz i Tomasz Szapiro, eds., *Nauczanie po pandemii. Nowe pytania czy nowe odpowiedzi na stare pytania?*, Zeszyty Instytutu Problemów Współczesnej Cywilizacji im. Marka Dietricha LXXII, 2020, pp. 83–107, online: http://omc.obta.al.uw.edu.pl/upload/files/K.Marciniak_Dorobek_na_zawsze.pdf.

¹⁰ Strona kongresu: <http://www.obta.al.uw.edu.pl/en/cicero-congress>. Tuż przed ogłoszeniem pandemii zdążyliśmy jeszcze przedstawić wyniki naszych działań na konferencji *Mythology and Education: Theory and Practice*, która – zorganizowana wspólnie z Wydziałem „Artes Liberales” – odbyła się 18 lutego 2020 r. na Faculty of Education, University of Cambridge (relacja z konferencji: <https://ourmythicalchildhoodblog.com/2020/03/19/mythology-and-education-at-the-university-of-cambridge/>).

Liceum „Strumienie”: projekt *Wędrujemy z Heraklesem do źródeł: Cum Heracle ad fontes properamus*

Projekt realizowały uczennice klas licealnych i klas piątych szkoły podstawowej, które mają lekcje języka łacińskiego i kultury antycznej. Inspiracją przedsięwzięcia były przygotowane w ramach grantu *Our Mythical Childhood* materiały edukacyjne oraz animacje autorstwa dr Sonyi Nevin i Steve’a K. Simonsa na podstawie starożytnych waz greckich z kolekcji Muzeum Narodowego w Warszawie¹¹.

Mity o Heraklesie traktowaliśmy jako źródło inspiracji twórczej, narzędzie do czytania tekstów kultury oraz jako materiał do ćwiczeń w pisaniu, mówieniu i prezentowaniu wypowiedzi. Projekt miał charakter interdyscyplinarny, a jego celami były: reinterpretacja mitów, opisanie świata, o którym opowiadają mity, wykorzystanie wiedzy o przygodach herosa jako źródła inspiracji w pracach plastycznych, literackich, językowych, a nawet jako materiału do pracy na lekcjach przedmiotów ścisłych, i przygotowanie do dyskusji o wartościach przekazanych przez mit. Uczennice pracowały pod kierunkiem nauczycieli w pięciu zespołach projektowych, realizując konkretne zadania w ramach następujących przedmiotów:

1. języka łacińskiego: pokazanie wędrówki Heraklesa na mapie w przestrzeni świata starożytnego i przygotowanie mapy z komentarzem,
2. matematyki: wykorzystanie mitu jako źródła inspiracji do zbudowania matematycznego modelu walk Heraklesa z hydrą lernejską,
3. języka polskiego: reinterpretacja mitu o służbie Heraklesa na dworze królowej Omfali,
4. języków obcych (francuski, angielski): poszukiwanie wątków mitów o Heraklesie w literaturze angielskiej i francuskiej oraz przygotowanie ćwiczeń językowych do wykorzystania na lekcjach,
5. zajęć plastycznych w klasach piątych szkoły podstawowej: malowanie różnymi technikami scen z prac Heraklesa (*Herculis labores*) na dużych obrysach waz, nawiązanie do stylu czarno- i czerwonofigurowego, przedstawienie własnych pomysłów, na przykład odpowiedzi na pytanie, jakie prace Herakles miałby do wykonania dzisiaj.

¹¹ Animacje dr Sonyi Nevin i Steve’a K. Simonsa z Panoply Vase Animation Project przygotowane w ramach projektu *Our Mythical Childhood* znajdują się w wolnym dostępie: <https://youtube.com/playlist?list=PLWBZGhPiXfYjISeAl-nRffS8jY-jQLmRY>; w wolnym dostępie są również materiały edukacyjne związane z animacjami: <https://www.panoply.org.uk/our-mythical-childhood>.

Zwieńczeniem projektu były reportaż¹² i szkolna wystawa wszystkich prac przygotowanych przez uczennice oraz opracowanych przez nauczycieli scenariuszy lekcji powiązanych tematycznie z mitami o Heraklesie. Scenariusze nauczycieli, ilustrowane pracami uczennic, weszły do publikacji przygotowanej pod redakcją dr Sonyi Nevin *Teaching Ancient Greece: Lesson Plans, Vase Animations, and Resources*¹³ w serii *Our Mythical Childhood*.

Il. 32: Teresa Gancarczyk, Elżbieta Wild, Weronika Morawska, Zofia Cepryńska – uczennice klasy 5 Szkoły Podstawowej „Strumienie” – *Herakles walczy z Hydrą Lernejską*, ilustracja powstała w ramach szkolnego projektu *Herculis Labores*, 2022 r. Fot. Barbara Strycharczyk, za zgodą uczennic.

¹² Reportaż przygotowany przez Mirosława Kaźmierczaka: <https://www.youtube.com/watch?v=tlzdPxhHuXo>.

¹³ Sonya Nevin, ed., *Teaching Ancient Greece: Lesson Plans, Vase Animations, and Resources*, Warsaw: University of Warsaw Press, 2024, Open Access: <https://www.wuw.pl/tra-pol-58207-Our-Mythical-Childhood.html>.

Liceum Mikołaja Reja: projekty *Antiquitas viva* oraz *Eros i Psyche*

- a) Projekt *Antiquitas viva* był realizowany przez uczniów klasy pierwszej, którzy rozpoczęli dopiero naukę łaciny i kultury antycznej. Po cyklu lekcji poświęconych sztuce starożytnej uczniowie zwiedzili Galerię Sztuki Starożytnej Muzeum Narodowego, poszukując tam swoich ulubionych waz, które prezentowali później podczas lekcji. Następnie dowolną techniką tworzyli rysunki przedstawiające wazy w stylu orientalizującym, czarno- lub czerwonofigurowym, umieszczając w centrum naczynia scenę typową dla ceramiki greckiej. Na kolejnym etapie projektu uczniowie mieli za zadanie umieścić postacie mityczne w XXI wieku lub zastąpić je postaciami współczesnymi. Uczniowie puścili wodze wyobraźni: Asklepios zyskał nowe narzędzia w postaci nowoczesnej aparatury medycznej, satyr stał się dostawcą pizzy, Achillesa i Ajasa przedstawiono przy konsolach do gier, Zeus – z piorunem u stóp – prowadził lekcję na platformie Teams. Trzeci, ostatni etap projektu upłynął na przygotowaniach do wystawienia – po łacinie – znanej z *Metamorfóz* Owidiusza historii Pyrama i Tysbe.

II. 33: Praca uczennicy XI LO im. Mikołaja Reja w Warszawie Mileny Stasiak (klasa pierwsza klasyczna), wykonana w ramach projektu *Antiquitas viva*. Fot. Anna Wojciechowska, 2021 r., za zgodą uczennicy.

II. 34: Praca uczennicy XI LO im. Mikołaja Reja w Warszawie Zuzanny Derlacz (klasa trzecia klasyczna), wykonana w ramach projektu *Eros i Psyche*. Fot Anna Wojciechowska, 2021 r., za zgodą uczennicy.

- b) Projekt *Eros i Psyche* był realizowany przez uczniów klasy trzeciej klasycznej. Inspiracją do zajęcia się mitem było publiczne czytanie fragmentów dzieła *Metamorfozy albo Złoty Osioł* Apulejusza w ramach Europejskiego Festiwalu Łacińsko-Greckiego (Festival Européen Latin Grec), organizowanego przez Uniwersytet w Lyonie (2021)¹⁴. Uczniowie skupili się na historii Psyche i Erosa: wykonali własne ilustracje mitu i przygotowali małą wystawę tych prac, następnie podzieleni na grupy podjęli pracę nad zadaniami, które objęły: poznawanie czasów Apulejusza, jego życia i twórczości, śledzenie rozwoju powieści antycznej, poznawanie metamorfoz jako gatunku, badanie recepcji mitu, zestawienie i porównanie dwóch alegorii piękna i dobra (Platona i Apulejusza) oraz komentowanie wilanowskich fresków przedstawiających mit o Amorze i Psyche. Pierwszy etap projektu zakończył się napisaniem prac opatrzonych ilustracjami, przypisami oraz bibliografią. Następnie uczniowie rozpoczęli przygotowania do sesji popularnonaukowej,

¹⁴ Strona Festiwalu: <https://festival-latingrec.eu/>.

podczas której zaprezentowali wyniki swojej pracy kolegom z klasy pierwszej i drugiej oraz członkiniom projektu *Our Mythical Childhood* z Wydziału „Artes Liberales”.

Etap IV

European Research Council
Established by the European Commission

Lata szkolne 2023/2024 i 2024/2025: współpraca w ramach projektu *The Modern Argonauts: A Multicultural Educational Programme Preparing Young People for Contemporary Challenges through an Innovative Use of Classical Mythology*, European Research Council (ERC) Proof of Concept Grant (2023–2025)

W chwili, gdy oddajemy nasz program do druku, te akapity to nasza przyszłość – będą mogły zostać napisane dopiero po zakończeniu nowego projektu. Już teraz są jednak ważnym świadectwem rozwoju wciąż nowych działań edukacyjnych na rzecz kształcenia w duchu *artes liberales*, które uczą nas wszystkich wolności myślenia, szacunku i współpracy. A tymczasem zapraszamy do lektury wprowadzenia do nowego projektu.

Katarzyna Marciniak o projekcie *The Modern Argonauts* (*Współcześni Argonauci*)

Cras ingens iterabimus aequor...
Horacy, Oda 1.7.32

Nasza współpraca w ramach programu Our Mythical Childhood trwa. Jest to możliwe dzięki ogromnemu zaangażowaniu oraz pasji Pań Barbary Strycharczyk i Anny Wojciechowskiej, którym składam serdeczne podziękowania za moc wspólnych doświadczeń na polu edukacji – doświadczeń poszerzających horyzonty wszystkich uczestników programu.

Dziękuję również za wielką życzliwość dla naszych działań Dyrekcjom szkół, Rodzicom i Opiekunom, Recenzentom niniejszego tomu: Prof. Barbarze Bibik i Dr. Januszowi Rybie – również głęboko zaangażowanym w kształcenie w zakresie kultury antycznej, a także, last but not least, głównym bohaterkom i bohaterom naszych szkolnych projektów – Uczennicom i Uczniom, którzy co roku obdarzają nas zaufaniem i wyruszają z nami w podróż śladami postaci z antycznego świata, będącego – jak możemy za każdym razem przekonać się na nowo – wciąż też naszym światem.

W trakcie tej podróży spotykamy również wielu wspaniałych pedagogów oraz ich podopiecznych z różnych szkół w Polsce i za granicą. Jestem im wdzięczna za współpracę i mam nadzieję, że nasza mityczna wspólnota będzie się rozwijać na kolejnych etapach programu Our Mythical Childhood. A zaczynamy właśnie etap IV – dzięki ERC Proof of Concept Grant na projekt The Modern Argonauts: A Multicultural Educational Programme Preparing Young People for Contemporary Challenges through an Innovative Use of Classical Mythology, którym mam zaszczyt i przyjemność kierować. Celem tego projektu jest stworzenie międzynarodowego programu edukacyjnego, opartego na mitologii rozumianej jako narzędzie dialogu i przygotowującego młodzież do wyzwań współczesności. Program opracowujemy w formie podręcznika w wolnym dostępie. W przedsięwzięciu uczestniczą naukowcy i nauczyciele wraz z uczniami z Europy, Afryki, Azji, obu Ameryk, Australii i Nowej Zelandii¹⁵. Cieszymy się na nowe doświadczenia wynikające z tej współpracy, tym bardziej że kultura antyczna stanowi niezwykle narzędzie do podróży w czasie – niezwykle, bo pozwalające łączyć nawet najbardziej oddalone do siebie epoki, kraje i pokolenia. Nasza wyprawa Współczesnych Argonautów, na którą zapraszamy też Czytelniczki i Czytelników tej książki, będzie zatem podróżą do źródeł – ad fontes, ale jednocześnie, poprzez teraźniejszość, ku przyszłości. Przyszłość bowiem, choć jest poza naszym zasięgiem badawczym, już dziś czerpie z naszego mitycznego dzieciństwa, a wspólne odkrywanie tego fenomenu może być fascynującą edukacyjną przygodą, w trakcie której wszyscy uczymy się od siebie nawzajem. Macte animo!

¹⁵ Informacja na stronie Uniwersytetu Warszawskiego: <https://www.uw.edu.pl/pierwszy-erc-proof-of-concept-grant-w-polskiej-humanistyce/>. Więcej informacji na stronie projektu: <https://modernargonauts.al.uw.edu.pl/>.

2. Wycieczki

a) Rzym

Jednym z istotnych elementów programu *Ad fontes* jest wyjazd naukowy do Rzymu, organizowany w klasach trzecich liceum, po dwu latach nauki języka łacińskiego i kultury antycznej. Poczucie szczególnego związku z kulturą Zachodu, utożsamianego z Rzymem, miało istotny wpływ na rozwój polskiej literatury, sztuki i myśli obywatelskiej, dlatego bezpośredni kontakt ze śladami przeszłości podczas wyjazdu do miejsc ważnych dla europejskiej tożsamości uważamy za istotny element programu nauczania w liceum. Idea takiego wyjazdu ma swą dawną, świetną tradycję w Europie, kiedy to młody, wykształcony człowiek uzupełniał wiedzę teoretyczną wrażeniami i widokami zabytków obejrzanych w podróży do Ziemi Świętej, do Grecji, do Włoch, a szczególnie do Wenecji czy właśnie do Rzymu. Nasz program „Grand Tour” obejmuje:

1. poznanie rzymskich starożytności od czasów republiki do późnego cesarstwa,
2. naukę topografii Wiecznego Miasta,
3. poznanie Rzymu jako miejsca przenikania się antyku grecko-rzymskiego i kultury chrześcijańskiej,
4. poznanie dzieł architektury, rzeźby i malarstwa najwybitniejszych twórców renesansu i baroku,
5. wędrówkę polskimi śladami po Wiecznym Mieście.

Zajęcia odbywają się przez pięć dni w formie pieszych wędrówek. Program realizowany jest nie tylko w formie wykładów, ćwiczeń i warsztatów na wolnym powietrzu, które planuje nauczyciel – również sami uczniowie prezentują zagadnienia przygotowane wcześniej. Codzienne wędrówki ułożonymi tematycznie szlakami pozwalają identyfikować miejsca i zabytki, a także sprawdzać zdobytą w ciągu dwu lat wiedzę o korzeniach naszej kultury. Podczas przygotowań do wyjazdu, które odbywają się w drugim roku nauki w liceum na lekcjach języka łacińskiego (ok. 15 godz.), wykorzystujemy treści programowe różnych przedmiotów: geografii, wiedzy o społeczeństwie, historii, języka polskiego, języków obcych (wycieczka ma charakter interdyscyplinarny). Na lekcjach języka łacińskiego korzystamy z podręczników Hansa Henninga Ørberga: *Lingua Latina per se illustrata: Familia Romana* (cz. I) i *Roma aeterna* (cz. II), jak również z różnych materiałów ukazujących związki kultury polskiej z Rzymem.

II. 35: Lekcja Liceum „Strumienie” w Galerii Borghese w Rzymie o pracach Heraklesa, 2022 r.
Fot. z archiwum autorek.

II. 36: Rejacy wokół mapy Rzymu cesarskiego – wieczór to czas na prześledzenie szlaku codziennej wędrówki, 2019 r. Fot. z archiwum autorek.

b) Ateny

Lata, w których w klasach klasycznych obowiązkowo uczono starożytnej greki, minęły – jak się wydaje – bezpowrotnie, a dzieje starożytnej Grecji zajmują dziś ok. 70 stron w podręcznikach historii (w zakresie rozszerzonym) i być może nawet mniej w podręcznikach języka łacińskiego i kultury antycznej. Nauka łaciny od ponad dwóch dekad powiązana jest w Liceum Mikołaja Reja z wyjazdem do Rzymu, Ateny zaś nasi uczniowie znają tylko z książek i lekcji (greka skurczyła się do nauki alfabetu i zasad wymowy). Pomysł zorganizowania podobnej wycieczki do Grecji był nieunikniony i co jakiś czas omawiany, jednak w trzyletnim trybie nauki niemożliwy do realizacji. Tymczasem liceum z powrotem stało się czteroletnie, a pierwsza zima pandemii dała czas na przemyślenie programu wycieczki do Aten, napisanie go i omówienie z nauczycielami historii.

II. 37: Jedna z uczennic klasy drugiej XI LO im. Mikołaja Reja opowiada koleżankom i kolegom o Akropolu, 2023 r. Fot. z archiwum auterek.

Pierwszy wyjazd do Grecji zorganizowaliśmy w maju 2023 roku, a z powodu żywego zainteresowania wśród młodzieży był on z pewnością nie ostatni (chcilibyśmy, by stał się częścią oferty naukowej dla uczniów klas klasycznych, i tak kolejny odbył się w maju 2024 r.). W programie znalazły się przede wszystkim

Ateny, pojechaliśmy jednak także do Eleuzis i Delf. Uczniowie otrzymali wcześniej materiały pomocnicze (mapy, plany miejsc oraz budowli, teksty źródłowe etc.), przygotowali także krótkie wypowiedzi na wybrane tematy, zaprezentowane później na stanowiskach archeologicznych i w muzeach. Projekt ten miał łączyć treści wielu przedmiotów humanistycznych (historii, kultury śródziemnomorskiej, filozofii, języka polskiego, historii sztuki).

Uczniowie podczas wycieczki i po powrocie często podkreślali, że dzieje greckiej kultury i cywilizacji przestały być dla nich zbiorem tematów z podręczników szkolnych: patrząc na ruiny Partenonu, rozmawialiśmy o architekturze; chodząc po Muzeum Akropolu – o rzeźbie; w Eleuzis – o sile religii i rytuałów; poszukując śladów Akademii – o Platonie; a siedząc u stóp świątyni Apollina Delfickiego – o maksymach siedmiu mędrców. Ważne jest, jak widać, by „zobaczyć na własne oczy” ostrakon z imieniem Arystydesa, zatrzymać się na Ulicy Trójnogów, stanąć na agorze tam, gdzie spacerowali Sokrates lub Perykles, dotknąć liści lauru, akantu czy łodygi papirusu. Cenna dla uczniów była także możliwość wejścia do kościoła ortodoksyjnego (Kapnikarea) i zwiedzenia Muzeum Bizantyńsko-Chrześcijańskiego.

Program wycieczki z pewnością będzie się zmieniać, jednak pewne jego elementy muszą być stałe: Akropol i Muzeum Akropolu, Agora, Pnyks, Teatr Dionizosa, Akademia, Lykeion, Narodowe Muzeum Archeologiczne, agora rzymska, Olimpieion.

II. 38: Delfy to odpowiednie miejsce, by odegrać fragment czytanych na lekcjach języka polskiego *Chmur* Arystofanesa, 2023 r. Fot. z archiwum autorek.

II. 39: Pierwsze spotkanie z Atenami podczas wieczornego spaceru w okolicach Akropolu i agory rzymskiej, 2023 r. Fot. z archiwum autorek.

c) Zamość

Wycieczka szkolna do Zamościa w pierwszym roku nauki w liceum nie tylko pomaga zrozumieć, czym jest renesans, ale również pozwala znaleźć odpowiedź na pytanie, kim był i jaki był człowiek, który wyniesione z lektury tekstów antycznych wyobrażenie idealnego miasta przeniósł do rzeczywistości.

Il. 40: Rynek w Zamościu. Fot.: Fotonews, Wikimedia Commons, CC BY-SA 3.0 pl, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=21772269>.

Przed wyjazdem uczniowie przygotowują materiały, w których poszukują odpowiedzi na pytania:

- a) Co oznacza określenie „miasto idealne” w czasach renesansu? Poszukujemy odpowiedzi na podstawie informacji o włoskim mieście Palmanova.
- b) Jakie są cechy charakterystyczne miasta idealnego? Szukamy ich w tekście Witruwiusza *O architekturze*.
- c) Jak opisać Zamość – miasto marzenie, które udało się zrealizować Janowi Zamoyskiemu?

II. 41: Piazza Grande w Palmanova, 2019 r. Fot. Katarzyna Marciniak.

Wspólna praca nad przygotowaniem wyjazdu do Zamościa jest okazją do zebrania wiedzy z różnych dziedzin. Poznajemy lektury Jana Zamoyskiego: czytamy i analizujemy fragmenty tekstów Cyserona (*De officiis*, *De re publica*), podsumowujemy wiedzę o renesansie zdobytą na lekcjach języka polskiego, zbieramy najważniejsze fakty historyczne, które splatają się z biografią Jana Zamoyskiego. Z pomocą nauczyciela geografii przygotowujemy najważniejsze informacje o regionie, w którym powstało miasto. Przydatna jest również pomoc nauczyciela matematyki, aby dobrze odczytać i zrozumieć koncepcję idealnego miasta. W trakcie pobytu w Zamościu zbieramy cytaty spisane z inskrypcji na miejskich murach i budowlach jako materiał do ćwiczeń translacyjnych i klucz do zrozumienia idei, które przyświecały hetmanowi Zamoyskiemu.

d) Wołyń i Podole

Wycieczka na Wołyń i Podole została zorganizowana jako wyjazd naukowy w roku 2012 – była to podróż do miejsc, w których rozegrały się wydarzenia ważne dla polskiej historii i kultury. Wielkim walorem wyjazdu był także kontakt z naturą, wspaniałymi krajobrazami zachodniej części Ukrainy. Niestety, pierwsza i druga wojna Rosji z Ukrainą (2014 i 2022) oraz pandemia wirusa COVID-19 wymusiły przerwę w organizowaniu kolejnych wyjazdów.

Warto zwrócić uwagę na następujące punkty programu wycieczki:

1. Żółkiew jako majątek rodowy Żółkiewskich i Sobieskich,
2. zamek z XVII wieku w Zbarażu,
3. Krzemieniec – *Ateny Wołynia*, zwłaszcza Liceum Krzemienieckie oraz Muzeum Juliusza Słowackiego,
4. Lwów – miasto wielu kultur i narodów,
5. podróż po Podolu śladami twierdz I Rzeczypospolitej (Skała Podolska, Chocim, Okopy Świętej Trójcy, Kamieniec Podolski).

Przed wyjazdem na Ukrainę uczniowie gromadzili materiały, które przedstawiali podczas kolejnych dni podróży w nawiązaniu do zagadnień takich jak:

1. mapa Rzeczypospolitej od XVI do XVII wieku. Narody i języki,
2. Jan III Sobieski jako wódz, władca i mecenas,
3. mity siedemnastowiecznej Polski: Sarmacja oraz przedmurze chrześcijaństwa,
4. kształcenie młodego człowieka w czasach Jakuba i Jana Sobieskich,
5. jak czytać *Trylogię* Henryka Sienkiewicza? Polemika z Witoldem Gombrowiczem.

II. 42: Podczas zwiedzania Skały Podolskiej w Ukrainie, 2012 r. Fot. z archiwum autorek.

Cenne okazało się także zwiedzanie: Żółkwi – miasta reprezentującego renesansowy układ urbanistyczny (w kościele św. Wawrzyńca i Stanisława można znaleźć cytaty z *Eneidy*: „Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor” oraz z Ody III.2 Horacego: „Dulce et decorum est pro patria mori”), Krzemieńca – miejsca narodzin Juliusza Słowackiego i siedziby sławnego Liceum, Okopów Świętej Trójcy – twierdzy, w której Zygmunt Krasiński osadził akcję dramatu pt. *Nie-boska komedia* oraz Zbaraża rozślawionego *Trylogią* Henryka Sienkiewicza.

II. 43: Uczniowie XI LO im. Mikołaja Reja w Kamieńcu Podolskim w Ukrainie, 2012 r.
Fot. z archiwum autorek.

3. Lekcje muzealne i warsztaty naukowe

a) Muzeum Narodowe w Warszawie

W Muzeum Narodowym w Warszawie zwiedzamy przede wszystkim Galerię Sztuki Starożytnej, skoro jednak w programie liceum ogólnokształcącego brak historii sztuki, staramy się planować nasze wyjścia tak, by uczniowie mogli zapoznać się ze zbiorami pozostałych galerii. Uczniowie chodzą tam na lekcje poświęcone sztuce Greków i Rzymian, a także poszukują materiałów do szkolnych projektów, na przykład do realizowanego w roku szkolnym 2021/2022 projektu poświęconego ceramice greckiej.

Muzeum daje jednak o wiele więcej możliwości nauczycielowi, który pragnie wraz z uczniami poszukiwać śladów antyku w kulturze i realizować interdyscyplinarne projekty edukacyjne, na przykład w Galerii Sztuki Dawnej możemy „tropić” ślady bohaterów mitologii i historii antycznej, a w Galerii Sztuki XIX Wieku – poszukiwać antycznych źródeł inspiracji w malarstwie Henryka Siemiradzkiego lub Jacka Malczewskiego.

Il. 44: Uczniowie z XI LO im. Mikołaja Reja biorą udział w lekcji muzealnej w Galerii Sztuki Starożytnej Muzeum Narodowego w Warszawie, 2021 r. Fot. z archiwum autorek.

b) Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie

Do Wilanowa jeździmy na wystawy czasowe (np. „Primus inter pares”, 2013), bierzemy udział w lekcjach muzealnych (np. „Wnętrza pałacu i ich symbolika”, „Wilanów perłą baroku”), odbywamy warsztaty lub szukamy informacji do naszych projektów. Co równie ważne, wycieczki do Wilanowa pozwalają uczniom lepiej poznać dziedzictwo kulturowe rodzinnego miasta. W minionych latach w ramach projektu *Our Mythical Childhood* Wydziału „Artes Liberales” Uniwersytetu Warszawskiego uczniowie poznali lepiej sylwetkę założyciela muzeum Stanisława Kostki Potockiego (projekt *De viris mulieribusque illustribus*, 2019), analizowali obrazy natury w *Georgikach* Wergiliusza (projekt *Our Mythical Nature*, 2021), komentowali wilanowskie freski przedstawiające mit o Amorze i Psyche (projekt *Eros i Psyche*, 2022).¹⁶

Do Muzeum Pałacu Króla Jana III udajemy się co roku na warsztaty, które odbywają się pod fasadą centralną oraz ogrodową pałacu. Młodzież gromadzi wcześniej potrzebne materiały, a w trakcie „czytania” pałacowych fasad uczniowie przedstawiają zgromadzone informacje, pracują w grupach, szukają poszczególnych elementów dekoracyjnych, figur itd.:

▣ **Warsztaty „Cnoty Króla i Królowej”.** Warsztaty odbywają się pod fasadą centralną pałacu, integrując wiedzę i umiejętności uczniów z zakresu mitologii (fasadę zdobią liczne posągi bogów, muz, Sobieski jest tu przedstawiony jako Herkules, Apollo i Mars, Maria Kazimiera jako Wenus, Junona i Cerera), historii (triumf w Rzymie, zwycięstwa Sobieskiego) i języka łacińskiego (tłumaczymy tu fragment ks. II.23–30 *Metamorfoz* Owidiusza). Uczniowie poznają także inskrypcje zdobiące fasadę centralną pałacu, np.: REFULSIT SOL IN CLYPEIS, QUOD VETUS URBS COLUIT NUNC NOVA VILLA TENET, SIC ARDENS EVEHIT AD AETHERA VIRTUS.

▣ **Warsztaty „Śladami Odysei w Wilanowie”.** Warsztaty odbywają się pod fasadą ogrodową pałacu. W nawiązaniu do fragmentów *O architekturze* Witruwiusza rozmawiamy tu o tradycjach dawnego malarstwa freskowego i ozdabiania fasad budowli malowidłami przedstawiającymi sceny mitologiczne. Uczniowie oglądają wilanowskie freski przedstawiające epizody z wędrówki Odysa i Eneasza oraz odczytują łacińskie napisy i tłumaczą je na język polski, np. CIRCE AUDACIA TERRITA OBTEMPERAT, AGNOVIT SOLUS DOMINUM CANIS ULISSEM, HARPYAE HORRIFICO LAPSU DE MONTIBUS ADSUNT.

¹⁶ Vide wyżej, p. 59.

II. 45 i 46: Uczniowie klas klasycznych XI LO im. Mikołaja Reja w Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, 2021 i 2022 r. Fot. z archiwum autorek.

Podręczniki do języka łacińskiego i kultury antycznej – wykaz wykorzystany w niniejszym programie

- Balme, Maurice, James Morwood, *Oxford Latin Course. Part I*, Oxford University Press, Oxford 1996.
- Balme, Maurice, James Morwood, *Oxford Latin Course. Part II*, Oxford University Press, Oxford 1996.
- Balme, Maurice, James Morwood, *Oxford Latin Course. Part III*, Oxford University Press, Oxford 1997.
- Gason, Jacques, Alain Lambert, *Invitation au Latin d'Énée à César*, Edition Magnard, Paris 1991.
- Gason, Jacques, Alain Lambert, *Invitation au Latin de César à Marc-Aurèle*, Edition Magnard, Paris 1991.
- Gason, Jacques, Alain Lambert, *Invitation aux lettres Latines 2e*, Edition Magnard, Paris 1993.
- Lewandowski, Ignacy, Jan Wikarjak, *Litterae Latinae Sermones. Wybór tekstów prozaicznych do nauki języka i literatury łacińskiej*, PWN, Warszawa 1981.
- Mohort-Kopaczyński, Wojciech, *Disce Latine. Podręcznik do języka łacińskiego dla szkół średnich. Kurs podstawowy*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa-Poznań 1996.
- Mohort-Kopaczyński, Wojciech, *Disce Latine. Podręcznik do języka łacińskiego dla szkół średnich. Kurs rozszerzony*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa-Poznań 1998.
- Ørberg, Hans Henning, *Lingua Latina per se illustrata. Pars I. Familia Romana*, Accademia "Vivarium novum", Roma 2022 (i inne wyd.).
- Ørberg, Hans Henning, *Lingua Latina per se illustrata. Pars II. Roma Aeterna*, Accademia "Vivarium novum", Roma 2023 (i inne wyd.).
- Radice, Katharine, Angela Cheetham, Sonya Kirk, George Lord, *De Romanis, Book 1: Dei et Deae, Book 2: Homines*, Bloomsbury, London-Oxford 2020.
- Ryba, Janusz, Aleksandra Klęczar, *Cognoscite 1. Podręcznik do języka łacińskiego i kultury antycznej. Zakres podstawowy*, Draco, Kraków 2020.
- Ryba, Janusz, Elżbieta Wolanin, Aleksandra Klęczar, *Homo Romanus I. Podręcznik do języka łacińskiego i kultury antycznej dla szkół ponadpodstawowych oraz Zeszyt ćwiczeń*, Draco, Kraków 2018.

- Ryba, Janusz, Elżbieta Wolanin, Aleksandra Klęczar, *Homo Romanus II. Podręcznik do języka łacińskiego i kultury antycznej dla szkół ponadpodstawowych oraz Zeszyt ćwiczeń*, Draco, Kraków 2019.
- Staszczyk, Stefan, Jadwiga Daabowa, Zbigniew Sabiło, *Lingua Latina. Podręcznik języka łacińskiego dla klasy VIII i IX*, PZWS, Warszawa 1959.
- Wikarjak, Jan, *Poetae Latini. Wybór tekstów poetyckich do nauki języka i literatury łacińskiej*, PWN, Warszawa 1981.
- Wilczyński, Stanisław, Ewa Pobiedzińska, Anna Jaworska, *Porta Latina* (podręcznik języka łacińskiego, preparacje i komentarze), Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 2005.
- Wilczyński, Stanisław, Ewa Pobiedzińska, Anna Jaworska, *Porta Latina Novissima. Język łaciński i kultura antyczna* (podręcznik, preparacje, komentarze, ćwiczenia), PWN, Warszawa 2012.
- Wilczyński, Stanisław, Teresa Zarych, *Lectio Latina dla klasy I liceum ogólnokształcącego* (podręcznik i preparacje), WSiP, Warszawa (różne wydania).
- Wilczyński, Stanisław, Teresa Zarych, *Lectio Latina dla klasy II liceum ogólnokształcącego* (podręcznik i preparacje), WSiP, Warszawa (różne wydania).
- Wilczyński, Stanisław, Teresa Zarych, *Lectio Latina dla klasy III liceum ogólnokształcącego* (podręcznik i preparacje), WSiP, Warszawa (różne wydania).
- Wilczyński, Stanisław, Teresa Zarych, *Lectio Latina dla klasy IV liceum ogólnokształcącego* (podręcznik i preparacje), WSiP, Warszawa (różne wydania).
- Winniczuk, Lidia, *Lingua Latina. Łacina bez pomocy Orbiliusza*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1983.
- Wolanin, Elżbieta, *Ad astra. Ćwiczenia z języka łacińskiego*, ZamKor, Kraków 2006.

Antiquorum non immemores nova creemus inveniamusque...

Jest kilka powodów, dla których opisałyśmy tę od lat wspólnie realizowaną propozycję programową. Najpierw zrobiliśmy to trochę na przekór sytuacji, w jakiej znalazła się łacina. Język Rzymian stopniowo znika ze szkół, mimo nowych programów i podręczników, które do tego przedmiotu ostatnio zostały napisane i wydane. Jednak coraz częściej zdarza się tak, że jeśli ze szkoły odchodzi nauczyciel łaciny, razem z nim odchodzi też łacina. Chciałyśmy zachować to, co udało nam się przez wiele lat wspólnej pracy osiągnąć, chociaż, szczerze mówiąc, przypomina to trochę list w butelce – z komunikatem S.O.S. – któremu towarzyszy nadzieja, że może ktoś, kiedyś i gdzieś... Ważnym, jeśli nie najważniejszym powodem spisania naszych doświadczeń, jest również i ten, że chciałyśmy przedstawić taki model uczenia łaciny, który rozumiemy jako potrzebę rozwijania w młodych ludziach chęci uczenia się nie dla zdobycia zawodu czy tytułu, ale przede wszystkim dla zdobycia wiedzy ogólnej, która sama w sobie jest wartością. Umożliwia ona i ułatwia poszerzanie wiedzy i horyzontów oraz rozwijanie zainteresowań w wielu dziedzinach. Łacina to bowiem przedmiot, którego treści biegną przez wszystkie dyscypliny poznawane w szkole, łączy on zarazem dwie główne i równoprawne ścieżki, którymi biegnie zarówno edukacja przyrodnicza, jak i humanistyczna. Ułatwia rozumienie tego, że matematyka jest potrzebna humanistom, a kształcenie humanistyczne przyrodnikom, bo jedni i drudzy, poznając depozyt pozostawiony przez pokolenia, uczą się czytać i rozumieć zarówno prawa przyrody, jak też to, czym jest człowieczeństwo.

Z tego też powodu w naszym programie odwołujemy się do interdyscyplinarności, nazywanej często kształceniem w duchu *artes liberales*, które szczególną wagę przywiązuje do edukacji w kulturze. Kontakt z przeszłością, a szczególnie starożytnością klasyczną, jest jednym z podstawowych elementów tego kształcenia. Jest on często nazywany „edukacją z pierwszej ręki”, co oznacza powrót do roli nauczyciela mistrza, który ma własny pomysł edukacyjny, proponuje zdobywanie wiedzy przez wykorzystanie analizy, interpretacji czytanych tekstów, oceniania i wartościowania informacji, argumentowania i ciągłego poszukiwania nowych rozwiązań. Często odkrywamy je wspólnie z uczniami w kanonie lektur

klasycznych, również tych pisanych po łacinie, oraz w tekstach kultury, które do nich stale nawiązują. Taki model kształcenia nie zdomowił się jeszcze w polskiej edukacji i ciągle jest nowością.

Last but not least – zdajemy sobie sprawę, że nasza „łacińska przygoda” trwa dzięki życzliwości dyrektorów, nauczycieli, rodziców i samych uczniów, którzy razem z nami od dawna w niej uczestniczą, jak również dzięki Wydziałowi „Artes Liberales” Uniwersytetu Warszawskiego, z którym mamy przyjemność współpracować od ponad dziesięciu lat, chętnie włączając się wraz z uczniami w proponowane nam projekty. Pragniemy wszystkim podziękować za to, że doceniają wagę i znaczenie kultury klasycznej w naszych szkołach. Wspólna wędrówka *ad fontes* pozwala mieć nadzieję, że dla naszych uczniów łacina i kultura antyczna, którą lubimy nazywać *Latinitas*, będzie inspiracją do twórczego działania i budowania przyszłości na fundamencie rzymskiego depozytu.

II. 47: Via Appia Antica – wędrówka od murów Aureliana do szóstego kamienia milowego, 2022 r.
Fot. z archiwum autorek.

Ad fontes to autorski program nauczania języka łacińskiego i kultury antycznej na poziomie podstawowym i rozszerzonym autorstwa Barbary Strycharczyk i Anny Wojciechowskiej, nauczycielek przedmiotu w, kolejno, Liceum „Strumienie” w Józefowie oraz XI Liceum Ogólnokształcącym im. Mikołaja Reja w Warszawie. Przedstawiony program jest wynikiem wieloletniego doświadczenia w pracy dydaktycznej i edukacyjnej obu Auterek. Program zawiera cele ogólne oraz szczegółowe w zakresie kompetencji językowych i kulturowych, sposoby ich realizacji, treści nauczania w zakresie języka łacińskiego oraz w zakresie kultury antycznej, wybór tekstów łacińskich i polsko-łacińskich, prozatorskich i poetyckich, czytanych i omawianych na poziomie rozszerzonym, sposoby weryfikacji i oceny realizowanych treści. [...] Warto przy tym podkreślić, że ta „propozycja programowa”, jak określają ją Autorki, nie zatrzymuje się na docenieniu tradycji, ale otwiera się ku nowożytności i współczesności [...].

Fragment recenzji dr hab. Barbary Bibik, prof. UMK
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Największą wartością programu jest uzupełnienie tradycyjnego modelu kształcenia klasycznego innowacyjnymi pomysłami, ukierunkowanymi na interdyscyplinarność nauczania, zastosowanie nowoczesnych metod, technik i środków dydaktycznych [...], kształtowanie kompetencji kluczowych, indywidualizację i personalizację procesu dydaktycznego oraz motywowanie uczniów. Zadanie to, choć trudne, jest możliwe do osiągnięcia dzięki współpracy ze środowiskiem akademickim i udziałowi nauczycielek i uczniów w projektach naukowych. [...] autorski program *Ad fontes* to interesująca i bardzo cenna propozycja nauczania języka łacińskiego i kultury antycznej. Jest to suma bogatego doświadczenia w pracy pedagogicznej Auterek i ich innowacyjnego spojrzenia na kwestie kształcenia klasycznego. Barbara Strycharczyk i Anna Wojciechowska dzielą się z innymi nauczycielami swoją wiedzą i wizją nauczania łaciny oraz udostępniają szerokiemu odbiorcy kompletny i przetestowany w praktyce program nauczania, który z powodzeniem może być wykorzystany w innych szkołach i w różnych warunkach organizacyjnych, jest łatwy do modyfikacji i dostosowania do indywidualnych potrzeb, ale także może stanowić inspirację dla nauczycieli, uczniów, dyrektorów szkół czy rodziców.

Fragment recenzji dr. Janusza Ryby
Uniwersytet Jagielloński
I LO im. Bartłomieja Nowodworskiego w Krakowie

